

Myśl i polityka

KSIEGA PAMIĄTKOWA DEDYKOWANA PROFESOROWI
JACKOWI MARII MAJCHROWSKIEMU

MYŚL *i* POLITYKA

KSIEGA PAMIĄTKOWA
DEDYKOWANA PROFESOROWI
JACKOWI MARII MAJCHROWSKIEMU

redakcja naukowa Bogdan Szlachta

Kraków 2011

Słowo Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w związku z jubileuszem pracy naukowej Profesora Jacka M. Majchrowskiego

Radość to wielka dla społeczności Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, gdy może uhonorować pracę naukową osób zasłużonych nie tylko w dziedzinie badań naukowych, ale także i na innych polach, w tym w służbie publicznej. Pan Profesor Jacek M. Majchrowski, którego czterdziestoletnią aktywność naukową mamy właśnie przyjemność świętować, z pewnością należy do grona osób szczególnie zasłużonych i dla Polski, i dla Krakowa, i dla Uniwersytetu. Pełnił przecież funkcję wojewody małopolskiego, jest sędzią Trybunału Stanu, już trzecią kadencję sprawuje godność prezydenta Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa, nieprzerwanie przy tym prowadząc działalność naukową, kształcąc studentów i opiekując się doktorantami, których dotąd wypromował już dziewiętnastu.

Nieocenione są zasługi Szanownego Jubilata dla rozwoju krakowskich szkół wyższych, zwłaszcza dla poprawy ich warunków lokalowych; nieocenione dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, w którym kształcił się na Wydziale Prawa, zdobywając kolejne stopnie i tytuł naukowy, a w trudnych latach 80. XX w. kierował Instytutem Religioznawstwa – jako najmłodszy wówczas na UJ doktor habilitowany, twórca nowego kierunku studiów określonego mianem religioznawstwa. Interesując się głównie polską myślą polityczną okresu międzywojennego, a w późniejszym okresie historią ustroju Polski, Profesor Majchrowski opublikował wiele ważnych rozpraw, także takich, które otwierały nowe obszary badań.

Związany głównie z Instytutem Nauk Politycznych, pracował początkowo na Wydziale Prawa i Administracji, pełniąc również godność jego dziekana, a po włączeniu – już wówczas – Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych w strukturę Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ, współtworzył tę nową jednostkę, prowadząc badania w ramach kierowanej przez siebie Katedry Historii Polskiej Myśli Politycznej. Profesor dbając o to, by jednostki, którymi kierował i w których pracuje, miały charakter akademicki, uznawał i uznaje poglądy polityczne i przekonania światopoglądowe za prywatną sprawę pracowników; stroni również we własnych pracach od ideologicznych czy politycznych ocen, mimo że obszar Jego badań obfituje w zagadnienia szczególnie narażone na krytyczne wartościowanie, utwierdzone przez wiele lat także w literaturze przedmiotu.

Radujemy się z jubileuszu Pana Prezydenta-Profesora i dziękujemy Mu za dotychczasowe dokonania na wielu polach, mając jednocześnie nadzieję na dalszą owocną współpracę. W imieniu całej społeczności Uniwersytetu Jagiellońskiego zarazem proszę o nieustawanie w trudzie dla kraju, dla Krakowa i dla najstarszej polskiej uczelni. Jestem bowiem przekonany, że wiele jeszcze uczynić może Jacek M. Majchrowski, zarówno dla polskiej nauki i szkolnictwa wyższego, jak i dla Ojczyzny i naszego miasta. Jego pasja badawcza z pewnością nie ustanie, mimo zaangażowania w sferze politycznej; nie osłabnie też Jego zainteresowanie kształceniem młodych naukowców, którzy tak wiele mogą się nauczyć od badacza doświadczonego również w służbie publicznej – mogą się wiele nauczyć od kogoś, kto zdobywał doświadczenia polityczne w różnych czasach i różnych warunkach, ale też od kogoś, kto publikował swoje osiągnięcia w warunkach daleko trudniejszych niż obecne, czyniąc to pod pseudonimem albo za granicą; od kogoś, kto tak jak Profesor Jacek M. Majchrowski, niezmiernie ceni sobie – jestem o tym przekonany – rozwój intelektualny nowych polskich elit.

prof. dr hab. Karol Musioł

Słowo Rektora Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego na jubileusz Profesora Jacka M. Majchrowskiego

Profesor Jacek M. Majchrowski należy do wybitnych znawców polskiej myśli politycznej dwudziestolecia międzywojennego. Zasadniczym przedmiotem Jego zainteresowań naukowych są polskie doktryny polityczne lat 1918–1939, szczególnie koncepcja szeroko rozumianej prawicy politycznej i centrum. Nie stroni On jednak także od problematyki związanej ze stosunkami państwo–Kościół, z najnowszą historią polityczną, historią ustroju czy z naukami politycznymi *tout court*. Prace Profesora Majchrowskiego wyznaczyły nowe trendy w badaniach nad tymi zagadnieniami w czasie, gdy myśl polityczna międzywojnia oceniana była przede wszystkim zgodnie z ówczesną linią polityczną i dominującą w naukach politycznych ideologią marksistowską. Nic też dziwnego, że prace Jacka Majchrowskiego nie mogły liczyć na ciepłe przyjęcie ze strony cenzury i często ukazywały się w tzw. drugim obiegu. Determinacja Autora w dążeniu do obiektywizmu w badaniach naukowych, a także bogata i różnorodna podstawa źródłowa spowodowały, że Jego prace do dziś nic nie straciły na znaczeniu i wartości badawczej i nadal stanowią kanon literatury naukowej przedmiotu.

Jacek M. Majchrowski ukończył Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Cztery lata później, w 1974 r. obronił pracę doktorską z nauk politycznych, w której przeprowadził porównanie dwóch nurtów polskiego katolicyzmu politycznego: chrześcijańsko-demokratycznego i narodowego. Wówczas rozprawa ta z przyczyn politycznych nie mogła ukazać się w Polsce – została wydana dopiero w 1984 r. w emigracyjnym wydawnictwie Libella w Paryżu. Jego rozprawa habilitacyjna pt. *Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego* (Kraków 1978), uhonorowana została Nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz stopniem doktora habilitowanego nauk prawnych. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1988 r. (co usytuowało Go w gronie najmłodszych profesorów prawa w Polsce), a stanowisko profesora zwyczajnego na Wydziale Prawa i Administracji UJ w 1993 r.

Awansom naukowym towarzyszyła działalność polityczna, organizacyjna i samorządowa, na którą złożyły się m.in. piastowanie urzędu wojewody krakowskiego w rządzie Włodzimierza Cimoszewicza, funkcja sędziego i zastępcy przewodniczącego Trybunału Stanu, członkostwo w Państwowej Komisji Akredytacyjnej, a wreszcie urząd prezydenta Krakowa. Doprawdy, trudno pojąć, jak udaje się Profesorowi to wszystko ze sobą pogodzić, wykazując pełne zaangażowanie w każdej ze wspomnianych ról.

Mam zaszczyt i przyjemność znać Jacka Majchrowskiego blisko czterdzieści lat (*sic!*). W latach siedemdziesiątych – jako kolegę z Wydziału Prawa i Administracji UJ, potem jako przełożonego w czasie, gdy był dziekanem tego Wydziału, a wreszcie jako osobę, która przyczyniła się do tego, że związałem swoje losy z Krakowską Akademią im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego – uczelnią, której był pomysłodawcą i jednym z założycieli, i której jest także profesorem.

Szanowny Panie Profesorze, Drogi Jacku, cieszymy się, mogąc wraz z Tobą świętować Twój Jubileusz. Nauka polska zawdzięcza Ci wiele, ale również wiele zawdzięcza Ci nasze miasto, którego gospodarzem jesteś już osiem lat.

Dzięki Tobie zaistniała nasza uczelnia – Krakowska Akademia, świętująca w tym roku swoje dziesięciolecie. W tym stosunkowo krótkim czasie stała się jedną z najlepszych i największych polskich uczelni niepublicznych i wciąż nieustannie się rozwija. Myślę, że i z tego swego dzieła możesz być dumny, bowiem nadzieje i plany, jakie Ci towarzyszyły przy jej zakładaniu, udało się w dużym stopniu już zrealizować.

Ad plurimos annos!

prof. dr hab. Jerzy Malec

Bogdan Szlachta

Badacz myśli i polityk

Szkic do portretu Jacka M. Majchrowskiego,
profesora zwyczajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
i prezydenta Stołecznego-Królewskiego Miasta Krakowa

I.

Chciałoby się rzec: człowiek-instytucja, człowiek konkretny, decyzyjny, a przy tym zajmujący się tak wieloma obszarami aktywności, że trudno je wszystkie ogarnąć komuś, kto ogląda „z boku” poczynania Jacka M. Majchrowskiego – Profesora i Prezydenta zarazem. Jest bowiem Szanowny Jubilat zarówno tym, który wciąż bada: zainteresowany rozwijaniem własnych, dawno już zakreślonych pól poszukiwań naukowych, jak i tym, który wciąż działa – jest aktywny w życiu publicznym. A zatem tym, którego pasjonuje myśl, zwłaszcza myśl polityczna i prawnicza rozwijana w Polsce w pierwszej połowie XX w., i tym, którego zajmuje aktywność polityczna, podejmowana zarówno na szczeblu centralnym, jak i w Krakowie; mieście, z którego przecież Profesor Majchrowski nie pochodzi – bo przyszedł na świat wkrótce po zakończeniu II wojny światowej kilkadziesiąt kilometrów od Stołecznego-Królewskiego Miasta Krakowa – ale z którym związał całe swoje dorosłe życie.

Urodził się 13 stycznia 1947 r. w Sosnowcu, tam też ukończył Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica, po czym, w roku 1965, rozpoczął w Krakowie studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim na Wydziale Prawa, z którym przez następne czterdzieści lat był związany, najpierw jako student, a później jako pracownik naukowo-dydaktyczny, pełniąc na nim rozmaite funkcje. Po ukończeniu studiów w 1970 r. Jacek M. Majchrowski rozpoczął na Wydziale Prawa studia doktoranckie, od 1 lipca 1972 r. zajmował stanowisko „starszego asystenta po konkursie” (późniejsza decyzja Rektora UJ z 26 kwietnia 1973 r.), a po uzyskaniu stopnia doktora nauk politycznych w 1974 r. (zatem w wieku 27 lat), został powołany na stanowisko adiunkta (decyzja Rektora UJ z 3 października 1974 r.). Po uzyskaniu w 1978 r. stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych, w jakże ważnym dla historii Polski roku 1980, mając 33 lata, mianowany został docentem (postanowienie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 28 grudnia 1979 r.). W wieku 41 lat otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego

(uchwała Rady Państwa z 14 lipca 1988 r.). Podane tu wskazania wieku warto podkreślić: doktorat w wieku 27 lat, tytuł profesorski w wieku 41 lat – są to bowiem nieczęsto uzyskiwane przez przedstawicieli nauk humanistycznych, społecznych i prawnych godności; zwykle czekają oni kilka, a częstokroć i kilkanaście lat dłużej, zwłaszcza na tytuł naukowy profesora. Znać już w tym miejscu, że Jacek M. Majchrowski pracować musiał bardziej intensywnie niż wielu Jego rówieśników, by w tak młodym wieku uzyskać „szlify profesorskie”. I tak właśnie było, należy też dodać, że na podstawie postanowienia Ministra Edukacji Narodowej z 1 czerwca 1993 r. (zatem w wieku 46 lat), powołany został na stanowisko najwyższe dla nauczyciela akademickiego: profesora zwyczajnego, nadal pracując na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (znów chciałoby się rzec: zaledwie 23 lata po ukończeniu studiów).

Głównym przedmiotem zainteresowań Jacka M. Majchrowskiego od początku Jego poszukiwań naukowych były (i po części nadal pozostają) polskie doktryny polityczne lat 1918–1939, w szczególności koncepcje szeroko rozumianej prawicy politycznej i centrum (zwłaszcza obozów nacjonalistycznego, piłsudczykowskiego, konserwatywnego i chrześcijańsko-demokratycznego, a także tych opcji, które zwykle kojarzone są w tradycją katolickiej nauki społecznej, łącznie z analizą stanowisk formułowanych przez hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego), w każdym przypadku wraz z namysłem nad ewentualnymi związkami zachodzącymi między poszczególnymi ujęciami, a nawet nad „zachodzeniem na siebie” koncepcji głoszonych przez przedstawicieli różnych obozów ideowo-politycznych. Wiele miejsca w dociekaniach zawartych w jakże licznych publikacjach Jubilata zajmują jednak ekskursy w kierunku koncepcji wcześniejszych, z przełomu XIX i XX w., bez uwzględnienia których niepodobna niekiedy pojąć koncepcji międzywojennych; wiele też w tych publikacjach odniesień do późniejszych propozycji teoretycznych, zachodzących na okres wojny, jak również sięgających okresu powojennego, a zakorzenionych w dokonaniach rodzimych prawników i myślicieli politycznych doby międzywojnia.

Pierwsze publikacje naukowe przyszłego profesora zwyczajnego UJ i wielokrotnego przewodniczącego Rady Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, dotyczyły relacji między państwem i Kościołem – na początku lat 70. XX w. zajmujących młodego badacza przygotowującego się do rozprawy doktorskiej. W rozprawie tej porównane zostały dwa nurty tzw. polskiego katolicyzmu politycznego: narodowy i chrześcijańsko-demokratyczny. Pierwszy, który – choć miał, jak pisał autor, niejaki „tradycje faszyzujące” – odnalazł swe miejsce w Polsce rządzonej przez komunistów, drugi natomiast – o tradycjach demokratycznych – miejsca takiego nie zajął w przedstawianym oficjalnie jako demokratyczne powojennym życiu politycznym. Praca – traktująca o nurtach refleksji politycznej katolików, napisana bez ideologicznych założeń, bez tezy, która odpowiadałaby rządzącym, zapewne niezainteresowanym odsłanianiem paradoksalnej w pewnym zakresie obecności nurtu uwikłanego w tendencje faszyzujące w komunistycznej wszak Polsce – nie mogła zostać opublikowana w kraju. Została jednak ogłoszona poza granicami, ukazała się bowiem nakładem paryskiego wydawnictwa Libella dopiero w 1984 r. jako *Geneza politycznych ugrupowań katolickich. Stronnictwo Pracy, grupa „Dziś i Jutro”* (przypomnijmy, że stanowiła ona podstawę wcześniejszego

o dziesięć lat przewodu doktorskiego; rozprawa ta została również wydana – tym razem bez wiedzy i zgody autora – w tzw. drugim obiegu).

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk politycznych, Jubilat rozpoczął prace badawcze, jak się już wkrótce okazało niezwykle rozbudowane i wielowątkowe, dotyczące myśli politycznej obozu politycznego skupionego wokół marszałka Józefa Piłsudskiego. Pierwszymi owocami tych zainteresowań były ważne artykuły wpisujące się w nieliczne w tym okresie, rzetelne badania nad „myślą sanacyjną”. Najważniejsza okazała się jednak rozprawa habilitacyjna; jej fragment, zatytułowany *Czynniki jednoczące naród w myśli politycznej Obozu Zjednoczenia Narodowego*, został ogłoszony w 1978 r. Fragment ten liczył zaledwie pięć arkuszy wydawniczych (zgodnie z zarządzeniem Rektora UJ, który określił maksymalną objętość prac tego typu w Wydawnictwie UJ); pełna wersja rozprawy, pt. *Silni, zwarci, gotowi. Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, została opublikowana dopiero w 1985 r. przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe. W następnych latach ukazały się kolejne teksty traktujące o zagadnieniach bliskich środowisku omówionemu w rozprawie habilitacyjnej. Teksty te prezentowały koncepcje ideowe niewielkich ugrupowań politycznych mających podobne korzenie, a niebędących wcześniej przedmiotem zainteresowań badacza dziejów polskiej myśli politycznej. W oparciu o badania prowadzone w tym okresie Jacek M. Majchrowski przygotował dwa kolejne opracowania monograficzne (*Szkice z historii polskiej prawicy politycznej lat Drugiej Rzeczypospolitej*, 1986; oraz *Ugrupowania monarchistyczne w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, 1988), a także trzecie, wydane znacznie później (bo dopiero w 2000 r.), zatytułowane *Polska myśl polityczna 1918–1939. Nacjonalizm*. Badania te były także użyteczne przy wydawaniu na przełomie lat 80. i 90. XX w. wyboru źródeł do najnowszej historii politycznej Polski (pięć części opublikowanych w latach 1986–1993 wraz z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem). Poza zakres badań prowadzonych w tym zakresie wykraczały treści kilkudziesięciu haseł, opracowanych przez Szanownego Jubilatę dla Polskiego Słownika Biograficznego, i – niekiedy rozbudowanych esejów – do pierwszych tomów monumentalnego *Słownika historii doktryn politycznych*, opublikowanego przez Wydawnictwo Sejmowe.

Obok dokonania, które w latach 70. (gdy pisywał i pod własnym nazwiskiem, i pod pseudonimem do „Tygodnika Powszechnego”) i 80. XX w. wyraźnie poszerzały granice wiedzy o polskiej myśli politycznej pierwszej połowy tego stulecia, istotne okazały się również rozważania Jacka M. Majchrowskiego nad zagadnieniami polityki wyznaniowej, zajmujące Go głównie w trakcie współpracy z uniwersyteckim ośrodkiem religioznawczym. Z tego zakresu nie tylko opublikował wybór źródeł (*Polityka wyznaniowa* – skrypt wydany w 1980 r.), ale także przygotował, wraz ze Stefanem Nawrotem, książkę o założeniach polityki wyznaniowej i ich praktycznej realizacji. Książka ta nie mogła się ukazać oficjalnie z powodu sprzeciwu Głównego Urzędu Prasy, Publikacji i Widowisk; ostatecznie więc została opublikowana w 1984 r. w formie dwóch skryptów uczelnianych, z których jeden traktował o teorii i założeniach polityki wyznaniowej (*Wprowadzenie do polityki wyznaniowej*), a drugi – który mógł się ukazać jedynie na prawach rękopisu w nakładzie zaledwie stu egzemplarzy – o praktyce, jaka w tym zakresie właściwa była ówczesnym władzom politycznym (*Niektóre elementy stosunków*

państwowo-kościelnych w Polsce lat 1945–1950). W 1986 r. ukazały się nadto *Wybrane zagadnienia polityki wyznaniowej*.

Profesor Majchrowski, badacz myśli politycznej i polityki wyznaniowej, podejmował jednak poszukiwania na kolejnych polach: pierwsze odnosiło się do pozycji mniejszości żydowskiej, drugie – niezajmujące wcześniej polskich badaczy – do istnienia i rozwoju tzw. ruchów neopogańskich w kraju. Zagadnienia związane z tymi tematami, obok dwóch wcześniej wskazanych i uznawanych za główne pola badawcze, zajmowały lub zajmują nie tylko samego Profesora, ale także licznych Jego uczniów – doktoranci i magistranci przejęli od Mistrza zainteresowania tematami oryginalnymi, a nie wielokrotnie omawianymi przez innych. Do dzisiaj wielu uczniów Profesora bada przecież nie tylko dzieje polskiej myśli politycznej doby międzywojnia, szczególnie refleksje właściwe rozmaitym grupom kojarzonym z ruchem piłsudczyckim i problemy wyznaniowe, ale także zagadnienia dotyczące środowisk żydowskich (nawet dotykając obecności w nich masonów) i przyjmowania przez pewne grupy polityczne elementów neopogańskich.

W ostatnich latach zainteresowania badawcze Profesora Majchrowskiego przesunęły się w kierunku szeroko rozumianej biografistyki oraz historii ustroju Polski. Owocem badań podejmowanych w pierwszym zakresie jest biografia niedosłego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej generała Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego (*Pierwszy ułan Drugiej Rzeczypospolitej*, 1993), a także zbiór sylwetek międzywojennych polityków (*Sylwetki polityków Drugiej Rzeczypospolitej*, wraz z Jackiem Czajowskim, 1987), zbiorowy portret polskiego Episkopatu z lat 1918–1939 oraz historyczno-socjologiczne badania nad I Kompanią Kadrową, pierwszym oddziałem Wojska Polskiego (cz. 1: 1985, cz. 2: 1986, publikowane w ukazującym się poza cenzurą „Sowińcu”; dopełniane w następnych latach, aż do ogłoszenia dwóch wydań monografii pt. *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, w roku 2002 i 2004). Najbardziej znanym dokonaniem z tego zakresu pozostaje praca zbiorowa, dotycząca elity politycznej międzywojennej Polski, której Profesor jest współautorem i redaktorem naukowym (*Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, 1994). Historia ustroju Polski interesuje Go natomiast wyraźniej od uzyskania tytułu profesora – publikowane w ostatnich latach teksty o Trybunale Stanu, Trybunale Kompetencyjnym i Trybunale Konstytucyjnym, Zgromadzeniu Narodowemu, głowie państwa i innych organach, zapowiadają rozbudowane i pełne syntezy historii ustroju, uwzględniające analizy ewolucji kluczowych organów władzy publicznej w Polsce.

II.

Wspomnianym wyżej szybkim awansom naukowym towarzyszyło powoływanie Szanownego Jubilata do pełnienia kolejnych funkcji na uczelni. Już w 1982 r., w wieku zaledwie 35 lat, docent Majchrowski objął funkcję kierownika Zakładu Współczesnych Ruchów i Doktryn Politycznych; nie była ona jednak dla Niego pierwszą, gdyż wcześniej, w 1980 r., został dyrektorem Instytutu Religioznawstwa UJ (pozostawał nim aż do 1986 r. – szersze informacje o dokonaniach Jubilata w tej jednostce organizacyjnej UJ podaje Henryk Hoffmann w pomieszczonym w niniejszym tomie księgi tekście

pt. *Wkład Jacka M. Majchrowskiego w proces formowania się religioznawstwa jako dyscypliny akademickiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1980–1986*). W 1989 r., już jako tytułarny profesor nadzwyczajny, doprowadził do powołania Katedry Historii Polskiej Myśli Politycznej (jednostką tą, „rówieśniczką” III Rzeczypospolitej, zresztą kieruje do dzisiaj). Nowa jednostka została utworzona wówczas, gdy Jacek M. Majchrowski pełnił od dwóch lat funkcję dziekana Wydziału Prawa i Administracji UJ (po zakończeniu sprawowania urzędu w Instytucie Religioznawstwa). Dziekanem był Profesor Majchrowski przez dwie kadencje, w latach 1987–1993, zatem w okresie przełomowym dla historii naszego kraju, istotnym również dla przemian zachodzących na uczelniach, bo rozpoczynającym czas refleksji nad kierunkami rozwoju polskiego szkolnictwa wyższego. Jeśli zważyć, że w tym okresie, aż przez 16 lat, zasiadał Profesor Majchrowski w najwyższym kolegiальnym gronie najstarszej polskiej uczelni – w Senacie Uniwersytetu Jagiellońskiego – to można dostrzec Jego zaangażowanie w dyskusji nad przyszłością polskiej nauki, a zwłaszcza o perspektywach rozwoju uczelni, która w 2000 r. obchodziła jubileusz 600-lecia i przystępowała do realizacji ambitnego zamierzenia: budowy nowego, tzw. III Kampusu.

Równocześnie Profesor Majchrowski odbył kilka staży w ośrodkach naukowych we Włoszech, Austrii, Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych Ameryki, był członkiem Komitetu Nauk Politycznych oraz członkiem Komisji Nauk Politycznych i Komisji Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, a także wielu polskich i zagranicznych towarzystw naukowych. Wielokrotnie nagradzany za wybitne osiągnięcia naukowe (m.in. nagrody Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w 1978, 1979 i 1980 oraz Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w 1987 r.). Jest również Szanowny Jubilat doktorem *honoris causa* Université Montesquieu – Bordeaux IV (uhonorowany tym tytułem 19 października 2005 r.) oraz kawalerem m.in. Krzyży: Kawalerskiego (1991), Oficerskiego (1997) i Komandorskiego (2001) Orderu Odrodzenia Polski, Wielkiego Krzyża Zasługi Republiki Austrii oraz Krzyża Oficerskiego Orderu Zasługi Republiki Węgier.

III.

Przytoczone już dokonania naukowe Szanownego Jubilata można byłoby dopełnić spisem ogłoszonych przez Niego podręczników i skryptów innych, niż już wspomniane, by unaocznić Jego zaangażowanie również w prace dydaktyczne. Odsyłając jednak Czytelnika do przedstawianego w niniejszej książce zestawienia publikacji Profesora Majchrowskiego i przypominając o licznych Jego uczniach, zwłaszcza doktorantach, którzy publikują własne teksty również i w tej książce, podkreślę jedynie, że ma On nie tylko ogromne doświadczenie organizacyjne, skoro w latach 1978–1980 kierował Podyplomowym Studium Współczesnej Myśli Politycznej przy Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, a wkrótce potem doprowadził do uruchomienia pierwszych w Polsce studiów magisterskich z zakresu religioznawstwa (będąc również głównym twórcą ich programu), ale także wybitne osiągnięcia dydaktyczne: wypromował dotąd ponad czterystu magistrów nauk politycznych (politologii), prawa i administracji.

Co więcej, prowadząc od 1980 r. seminarium doktorskie, na które uczęszczali i wciąż uczęszczają młodzi pracownicy naukowcy i studenci nie tylko Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale także innych krakowskich uczelni, wypromował dziewiętnastu doktorów, z których pięciu uzyskało już tytuł profesorski (następni doktorzy będą zapewne promowani w kolejnych latach, jako że Profesor opiekuje się obecnie kilkoma młodymi adeptami nauki). Jeśli dodam, że od uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego był Szanowny Jubilat wielokrotnie recenzentem w przewodach doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich prowadzonych w wielu polskich uczelniach oraz tzw. superrecenzentem powoływanym w przewodach habilitacyjnych i profesorskich przez Centralną Komisję do spraw Tytułu i Stopni Naukowych, to zestaw dokonań w zakresie kształcenia młodej kadry będzie niemal pełny. Niemal – bo zaangażowania Profesora w aktywność na rzecz studentów niepodobna opisać adekwatnie, jeśli nie uwzględni się Jego zainteresowania budowaniem nowych struktur edukacyjnych i życzliwego spoglądania na potrzeby istniejących w Krakowie szkół wyższych oraz udziału w latach 2002–2004 w pracach Państwowej Komisji Akredytacyjnej, oceniającej zarówno państwowe (publiczne), jak i niepaństwowe (niepubliczne) szkoły wyższe działające w Polsce, a tym samym dbającej o utrzymanie w nich należytego poziomu nauczania. Nie można tu też pominąć udziału Jubilata w tworzeniu nowego wydziału na Uniwersytecie Jagiellońskim: w jubileuszowym dla uczelni roku 2000 Profesor był członkiem zespołu przygotowującego „wyjście” z Wydziału Prawa i Administracji UJ Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych oraz ustanowienie Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ, na którym dziś w siedmiu jednostkach podstawowych (instytutach) kształci się blisko pięć tysięcy studentów.

IV.

Profesor Jacek M. Majchrowski był od listopada 1977 r. I Sekretarzem Podstawowej Organizacji Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rychło po wprowadzeniu stanu wojennego, bo już 14 grudnia 1981 r., opuścił PZPR („rzucił legitymację” – jak mawiano). Po siedmiu latach od przełomu datowanego na rok 1989, podjął działalność polityczną w III Rzeczypospolitej. Badacz dziejów polskiej międzywojennej myśli politycznej i polityki wyznaniowej oraz historyk ustroju uprawiający refleksję na pograniczu szeroko rozumianej politologii, prawa i historii, zaczął doświadczać doli polityka zaangażowanego w bieżące spory, usiłującego realizować cele istotne tak w skali kraju, jak i regionu. Najpierw, w lutym 1996 r., Prezes Rady Ministrów Włodzimierz Cimoszewicz powołał Go na urząd wojewody krakowskiego; urząd ten zajmował do grudnia następnego roku, zatem również w niezwykle trudnym czasie tzw. powodzi stulecia. Kilka lat później, bo w 2001 r., Sejm RP powołał Go na stanowisko zastępcy przewodniczącego Trybunału Stanu, które piastował do roku 2005, gdy Sejm następnej kadencji po raz kolejny wybrał Go na sędziego tego Trybunału. Drugi wybór dokonywany był wówczas, gdy Profesor Majchrowski pełnił już funkcję, z którą Jego nazwisko kojarzone jest przez wielu obywateli dzisiejszej

Polski: w listopadzie 2002 r. został wybrany w pierwszych wyborach powszechnych na urząd prezydenta Krakowa (w 2010 r. wybrany na trzecią kadencję).

Uczony z Uniwersytetu Jagiellońskiego, honorowy obywatel stolicy Ekwadoru Quito i chilijskiej Providencii, kieruje więc miastem liczącym blisko milion mieszkańców już od ośmiu lat. Zna jego potrzeby jako „miasta przeszłości” (od 1996 r. piastował wszak funkcję zastępcy przewodniczącego Społecznego Komitetu Ochrony Zabytków Krakowa, w 2001 r. ponownie został powołany przez Prezydenta RP w skład tego Komitetu, a od sierpnia 2003 r. funkcję zastępcy przewodniczącego pełnił w nim po raz kolejny), zna jednak również jego potrzeby jako „miasta przyszłości”, skoro dba w szczególności o to, by poprawie ulegała jego infrastruktura. Dokonania Profesora na tym polu zostały dostrzeżone: Prezydent RP Lech Kaczyński powołał Go w 2009 r. w skład Narodowej Rady Rozwoju.

V.

Czyż po przeczytaniu tych „suchych faktów” z życia Szanownego Jubilata, Profesora Jacka M. Majchrowskiego, nie odnosimy wrażenia, że jest On człowiekiem-instytucją? Stosunkowo szybkie awanse, wiele funkcji na uczelni i wiele funkcji publicznych poza murami Uniwersytetu – wszystko to potwierdza, że jest On zarówno człowiekiem myśli, jak i człowiekiem polityki, zarówno badaczem dokonań intelektualnych, jak i uczestnikiem życia politycznego. A może jest człowiekiem, któremu znajomość myśli pomaga być politykiem? Przykładem kogoś, kto potrafił połączyć oba obszary?

Nauczyciele, przyjaciele i uczniowie Profesora, którzy złożyli teksty do Jemu dedykowanej książki, są teoretykami lub praktykami i to na różnych polach: od pedagogiki, przez politologię, socjologię, stosunki międzynarodowe, kulturoznawstwo po medycynę, oraz od ochrony pomników kultury po udział w stanowieniu norm prawnych w roli członków ciał prawodawczych. Powiedziano tutaj „lub” a nie „albo”, bo nawet gdy podjęli oni „aktywność praktyczną”, to – wzorem Szanownego Jubilata, swojego Mistrza – nie zapomnieli o potrzebie refleksji poprzedzającej tę aktywność. Poprzedzającej działanie polityczne, wpływającej na nie, a nie będącej jego następstwem. Wiedzą bowiem, że niezależnie od tego, czy usprawnienie funkcjonalne, czy raczej zbudowanie podstaw normatywnych dla życia publicznego stanowi główny wyznacznik działań politycznych, to przecież – o czym właśnie świadczą dotychczasowe dokonania Profesora Majchrowskiego – myśl ujmująca cel i określająca środki prowadzące do jego realizacji – jest tym, co decyduje o wielkości człowieka.

Henryk Hoffmann

Wkład Jacka M. Majchrowskiego
w proces formowania się religioznawstwa
jako dyscypliny akademickiej
na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1980–1986

Religioznawstwo polskie liczy sobie w tej chwili blisko 140 lat. Podobnie jak w innych krajach europejskich, zrodziło się w klimacie pozytywizmu i ewolucjonizmu XIX w. i za „umowną” datę jego powstania na ziemiach polskich (Polska była wówczas pod zaborem) przyjęło się – za Zygmuntem Poniatowskim przyjmować rok 1873: datę wydania w Krakowie przez Adolfa Dygasińskiego pracy „ojca” religioznawstwa porównawczego, Friedricha Maxa Müllera, *Introduction to the Science of Religion*, która w polskim przekładzie nosiła tytuł *Religia jako przedmiot umiejętności porównawczej* i uznawana jest za pierwsze zwarte dzieło religioznawcze o charakterze metodologicznym.

Charakterystyczną cechą kształtującego się religioznawstwa (do II wojny światowej, choć w pewnym sensie stan ten trwa do dziś) był fakt jego ścisłego powiązania z innymi dyscyplinami naukowymi¹. Owe więzi wynikały zarówno z przesłanek teoretyczno-metodologicznych, jak i personalno-organizacyjnych. Nie mając statusu nauki akademickiej (i takowego zaplecza instytucjonalnego)² religioznawstwo na ziemiach polskich

¹ Więcej o dziejach polskiego religioznawstwa zob.: P.O. Szolc (Scholz), *Religionswissenschaft in Polen*, „Numen” 1971, nr 1, s. 45–80; Z. Poniatowski, *The Beginnings of the Science of Religions in Poland (1873–1918)*, „Studia Religioznawcze” 1979, nr 14, s. 11–51; H. Grzymała-Moszczyńska, H. Hoffmann, *The Science of Religion in Poland. Past and Present*, „Method & Theory in the Study of Religion” 1998, nr 10, s. 352–372; idem, *Dzieje polskich badań religioznawczych 1873–1939*, Kraków 2004; J. A. Babinow, H. Hoffmann, *Methodological approaches in Polish Religious Studies: the Past and the Present*, „Pantheon. Religionistický Časopis” 2009, nr 4, s. 23–49.

² W dziejach polskich badań nad religią wielokrotnie podejmowano próby nadania im formalnego, akademickiego charakteru. W latach 1918–1920 pierwszą w Polsce Katedrą Historii Religii na (katolickim) Uniwersytecie Lubelskim (od 1928 KUL) kierował ks. Józef Archutowski (1879–1944). Od 1923 r. Katedrą Religioznawstwa w Wolnej Wszechnicy Polskiej kierował wybitny socjolog Stefan Czarnowski (1879–1937). W 1937 r. na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego habilitował się z historii religii (jako pierwszy w Polsce) ks. Wiktor Niemczyk (1898–1980). Niestety, erygowana w 1939 r. Katedra Historii Religii nie podjęła działalności z powodu wybuchu II wojny światowej.

(a od 1918 r. już w niepodległej Polsce) rzeczników rozwoju miało często w samoukach, którzy do zainteresowań religioznawczych dochodzili z innych – samodzielnych już – nauk. Rzadko całkowicie poświęcali się badaniom religioznawczym. Częściej starali się je godzić z dotychczas uprawianą specjalnością, w związku z tym przeważnie prowadzili badania wycinkowe na styku różnych dyscyplin. Na szeregi pierwszych polskich religioznawców składają się zatem językoznawcy, etnografowie, antropologowie, bibliści, archeolodzy, orientaliści, pedagodzy, psychologowie, socjologowie, historycy, bibliści itp.

Drugą grupą ówczesnych badaczy religii byli często literaci lub publicyści, którzy do problematyki religioznawczej dochodzili bądź z pasji poznawczej, bądź (częściej) z powodu prowadzenia, wówczas głośniejszych, sporów o charakterze światopoglądowym, głównie w kwestii stosunku „wiary do rozumu”, „religii do nauki”, polemik dotyczących „pierwotnej formy religii”, czy „genezy Starego Testamentu” lub „życia – w tym historyczności – Jezusa”. Spowodowało to ostrą dyferencjację wśród polskich badaczy, zajmujących się religią na dwa zwalczające się nurty: laicki (wolnomyślicielski i często ostro antyklerykalny) oraz katolicki (apologetycznie zaangażowany)³. Sytuacja taka została przeniesiona na czasy powojenne i trwała, w rozmaitym natężeniu, przez cały okres PRL. Wskutek błędnej (stalinowskiej) polityki ówczesnych władz wobec ruchu wolnomyślicielskiego, na początku lat 50. XX w. rozwiązano Stowarzyszenie Myśli Wolnej w Polsce (1946–1951), wydające nasycony problematyką religioznawczą, redagowany przez Teofila Jaśkiewicza (Henryka Wrońskiego) „Głos Wolnych”. Religioznawstwo katolickie także miało ograniczone możliwości rozwoju, co było konsekwencją politycznych zawirowań na linii państwo–Kościół. Do 1956 r. nader rzadko ukazywały się prace o charakterze religioznawczym, najczęściej były to antyklerykalne opracowania deprecjonujące Kościół, papieństwo i religię w ogóle.

W 1957 r. na fali „odwilży” grupa młodych marksistowskich pracowników naukowych wraz z częścią przedwojennych wolnomyślicieli i racjonalistów powołała w Warszawie do życia Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli (SAiW), z prezesem Andrzejem Nowickim, które zaczęło wydawać pierwszy polski naukowy periodyk (zrazu dwumiesięcznik) „Euhemer. Przegląd Religioznawczy”. Pierwszym redaktorem naczelnym został wspomniany A. Nowicki⁴. Od 1958 r. pismo to stało się organem powstałego na bazie SAiW Polskiego Towarzystwa Religioznawczego (PTR), przy którym powstał ośrodek badań naukowych w zakresie religioznawstwa.

Do głównych religioznawców i członków PTR oraz współpracowników „Euhemera” zaliczali się: A. Nowicki, Witold Tyloch, Mirosław Nowaczyk, Z. Poniatowski (autor pierwszego po II wojnie światowej rodzimego *Wstępu do religioznawstwa*, Warszawa 1959), Józef Keller, Jan Szmyd, Edward Ciupak, Tadeusz Margul, Henryk Swienko.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że już pod koniec lat 20. XX w. z inicjatywy wybitnego historyka prof. Stanisława Kota (1885–1975), wdrożono procedury mające na celu uruchomienie na UJ dla S. Czarnowskiego katedry religioznawczej. Władze UJ wystąpiły nawet w 1928 r. z odpowiednim wnioskiem do Ministerstwa Wychowania i Oświecenia Publicznego. Niestety, sprawa tam ugrzęzła (H. Hoffmann, *Dzieje polskich badań religioznawczych...*, s. 153).

³ *Ibidem*, s. 50–52.

⁴ Dalsze, bardziej szczegółowe, informacje w tej kwestii zawiera moje obszerne hasło w: *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, t. 8, Warszawa 2003, s. 433–437 (zwłaszcza *Religioznawstwo w Polsce*, s. 435–437).

W 1957 r. w IFiS PAN powstała Grupa Badawcza Teorii Religii, przekształcona później w Pracownię, a następnie (1961) w Zakład Religioznawstwa, który funkcjonował później pod rozmaitymi nazwami (np. jako Zakład Filozofii Religii Instytutu Filozofii i Socjologii PAN – kierownik M. Nowaczyk, a obecnie Zakład Badań nad Religią IFiS PAN – kierownik Zbigniew Mikołajko). W 1970 r. na Kongresie w Sztokholmie PTR zostało afiliowane przy światowej organizacji religioznawczej International Association for the History of Religions (IAHR).

W 1962 r. w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy Komitecie Centralnym PZPR zorganizowano Zakład Religioznawstwa, przekształcony najpierw w Zakład Polityki Wyznaniowej i Religioznawstwa Centralnej Szkoły Partyjnej przy Komitecie Centralnym PZPR, a następnie w latach 1984–1990 w Instytut Religioznawstwa Akademii Nauk Społecznych PZPR, którym kierował Wiesław Mysłek⁵.

Pierwszy w Polsce Instytut Religioznawstwa podjął działalność w 1974 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim⁶. Powstał na bazie istniejącego od 1972 r. trzyletniego Podyplomowego Studium Filozoficzno-Religioznawczego przy Instytucie Filozofii UJ⁷. Studia takie (pod rozmaitymi nazwami) były uruchamiane i funkcjonowały wówczas na wielu uczelniach i miały na celu dokształcanie zainteresowanych (głównie nauczycieli) z zakresu problematyki religioznawczej⁸. Docelowo w intencji władz oświatowych, z grona absolwentów takich studiów miały się rekrutować kadry nauczające religioznawstwa w szkołach średnich, do czego wskutek (inspirowanej przez władzę) presji środowisk laickich (głównie zrzeszonych w Towarzystwie Krzewienia Kultury Świeckiej), intensywnie się przygotowywano⁹. IR przejął w 1975 r. od IF tę formę kształcenia nauczycieli, poszerzając ją w latach 1987–1992, w związku z wprowadzeniem nauczania

⁵ L. J. Pełka, *Instytut Religioznawstwa Akademii Nauk Społecznych*, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN...*, t. 5, s. 53.

⁶ O dziejach badań nad religią na UJ zob.: J. Ochman[n], *Badania religioznawcze na Uniwersytecie Jagiellońskim od początku uniwersytetu do roku 1800*, „*Studia Religiologiczne*” 1987, z. 20, s. 7–54; H. Hoffmann, *Religioznawstwo w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1873–1939*, *ibidem*, s. 55–63; J. Kabaj, *Religioznawstwo w Uniwersytecie Jagiellońskim od roku 1939 do 1984*, *ibidem*, s. 65–78. J. Kabaj odegrał znaczącą rolę w początkowym okresie funkcjonowania Podyplomowego Studium Filozoficzno-Religioznawczego, jak też później przy jego transformacji w IR UJ. Wniósł także spory wkład w organizację Instytutu w początkowych latach jego istnienia.

⁷ A. Szyjewski, *Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego – w poszukiwaniu tożsamości w religioznawstwie*, „*Przegląd Religioznawczy*” 1995, nr 1, s. 13.

⁸ O dziejach IR UJ zob.: M. Wysogład, *Punkt wyjścia, punkt dojścia: Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „*Argumenty*” 1978, nr 40, s. 12–13; J. Kabaj, P. Szydlowski *Decennary of the Institute for the Study of Religion in Cracow*, „*Studia Religiologiczne*” 1984, z. 11, s. 135–143; A. Szyjewski, *Instytut Religioznawstwa...*, s. 5–22; H. Grzymała-Moszczyńska, H. Hoffmann, *The Science of Religion in Poland: Past and Present*, „*Method & Theory in the Study of Religion*” 1998, nr 10, s. 352–372; J. Ochman[n], *Filozofia w Instytucie Religioznawstwa UJ w okresie 25 lat jego istnienia*, „*Edukacja Filozoficzna*” 1999, t. 27, s. 315–335; H. Hoffmann, *Współczesne badania religii narodów Ukrainy i Krymu w Instytucie Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „*Nomos. Kwartalnik Religioznawczy*” 2000, nr 28–29, s. 7–19. H. Hoffmann, *Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego* [w:] *Religia. Encyklopedia PWN...*, t. 5, s. 53–54.

⁹ TTKŚ powstało w 1969 r. z połączenia istniejących od 1957 r. Towarzystwa Ateistów i Wolnomysłicieli i Towarzystwa Szkoły Świeckiej.

religioznawstwa do szkół średnich, do 2 semestrów¹⁰. Ponadto w latach 1975–1984 IR UJ prowadził 2-letnie Studium (tzw. równoległe) Filozoficzno-Religioznawcze dla studentów – jako dodatkowy kierunek studiów oraz wspólnie z IF trzyletnie Studia Doktoranckie, których formuła ulegała najrozmaitszym transformacjom. Od 1992 r. (data powstania Wydziału Filozoficznego jako efekt podziału dotychczas istniejącego Wydziału Filozoficzno-Historycznego) mają one charakter studiów wydziałowych.

Pierwszym dyrektorem IR UJ był związany etatowo z IF UJ, kierownik Zakładu Etyki doc. dr hab. Jan Pawlica. Już za jego kierownictwa w Instytucie podjęto prace przygotowawcze do uruchomienia stacjonarnych (czteroletnich) studiów religioznawczych. Prowadzono także intensywne prace naukowe związane z realizacją szeroko zakrojonych badań nad światopoglądem młodzieży, przede wszystkim akademickiej, okresu – jak to wówczas nazywano – „rozwinętego socjalizmu”.

Formalnie znalazło to wyraz w koordynacji ogólnopolskiego tzw. Problemu resortowego: „Formy religijności i formowanie socjalistycznego światopoglądu młodzieży pod wpływem instytucji edukacji akademickiej”. Na potrzeby szeroko zakrojonych badań socjologicznych w obrębie Instytutu powołano Pracownię Badań nad Młodzieżą, kierowaną przez pracownika Instytutu Socjologii UJ doc. dra hab. Jana Jerschine.

Od września 1980 r. doc. J. Pawlicę na stanowisku dyrektora IR UJ zastąpił młody prawnik i politolog (wówczas najmłodszy doktor habilitowany, następnie także jeden z najmłodszych profesorów w historii UJ), doc. dr hab. Jacek Maria Majchrowski. Jego specjalnością, uzasadniającą kierowanie placówką religioznawczą, były takie obszary badawcze, jak polityka wyznaniowa Polski przed- i powojennej, stosunki państwo–Kościół, religijne aspekty doktryn politycznych etc.

Okres kierowania przezeń, formułującą się dopiero placówką badawczą, przypadł na burzliwe przemiany czasu „Solidarności”. Przyszło mu w niestabilnej sytuacji społeczno-politycznej uruchamiać czteroletnie (ostatecznie powstały pięcioletnie) religioznawcze studia magisterskie, zadbać o ściągnięcie wykwalifikowanej kadry, przeprowadzić reorganizację Instytutu (placówki bardzo jeszcze młodej i nieokrzepłej), tak, aby mogła ona sprostać nowym wyzwaniom. Trzeba też pamiętać, że IR UJ powstał z inspiracji środowisk laickich (głównie krakowskiego oddziału TKKŚ), a jego pierwszy dyrektor pełnił równocześnie funkcję sekretarza Komitetu Uczelnianego PZPR, co zresztą zapewne miało swoje pozytywne znaczenie, jako, że niezależnie od decyzji ówczesnej Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego, uruchomienie nowej placówki naukowej na Uniwersytecie, zgodnie z ówczesną pragmatyką musiało zawsze być uzgadniane z Wydziałem Nauki Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Niemniej przez część środowisk naukowych Instytut był postrzegany jako placówka powołana nie tyle do celów naukowych, ile ideologicznych. Było to o tyle niesłuszne, że zarówno wcześniej J. Pawlica, jak i nowy dyrektor, już w pierwszym swoim wystąpieniu na zebraniu pracowników IR UJ w październiku 1980 r., stawiali sprawę jasno. Instytut jest placówką akademicką o wyraźnie określonych celach naukowych. Poglądy polityczne, jak też przekonania światopoglądowe poszczególnych jego pracowników są ich sprawą prywatną. Natomiast Instytut jako

¹⁰ A. Szyjewski, *Instytut Religioznawstwa...*, s. 13.

całość oraz poszczególni jego pracownicy oceniani będą za osiągnięcia ściśle naukowe, wedle standardów akademickich obowiązujących na Uniwersytecie Jagiellońskim¹¹.

Uruchomione studia stacjonarne początkowo nosiły nazwę „filozofia w zakresie religioznawstwa”, jednak szybko ewolucja programu dydaktycznego wymusiła uściślenie zakresu studiów jako specjalistycznie religioznawczych, uwzględniającą jednak treści filozoficzne – zwłaszcza w zakresie filozofii religii. Znalazło to swój wyraz w 1981 r. w formalnym uznaniu przez Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego nazwy „religioznawstwo” i charakteru studiów¹².

Kolejnym ważnym posunięciem J. M. Majchrowskiego było zadbanie o wzmocnienie kadrowe Instytutu. W momencie obejmowania dyrekcji, kadra rekrutowała się głównie z części młodszych pracowników naukowych Instytutu Filozofii UJ oraz pierwszych absolwentów Podyplomowego Studium Filozoficzno-Religioznawczego IF UJ (lub innych tego typu placówek w Polsce), uzupełnionych o kilku specjalistów ze stopniem naukowym doktora z zakresu filozofii, socjologii, psychologii, archeologii i nauk politycznych, którzy dopiero zaczynali podejmować problematykę religioznawczą. W owym okresie Instytut wspomagali dydaktycznie (mniej lub bardziej systematycznie) docenci i profesorowie ze środowiska warszawskiego: E. Ciupak, Tadeusz Płużański, Z. Poniatowski, a z lubelskiego T. Margul. Brakowało natomiast samodzielnych pracowników naukowych związanych z Instytutem na stałe. Za czasów dyrekcji J. Pawlicy z IR UJ związany etatowo był także prof. dr hab. J. Szmyd z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie.

Przeprowadzając reorganizację Instytutu (z powodu zakończenia prac badawczych zamknięta została Pracownia Badań nad Młodzieżą), do istniejących już wcześniej Zakładów Historii Religii oraz Psychologii i Socjologii Religii, a także Filozofii Religii, dołączono Zakład Historii Chrześcijaństwa. Część dotychczasowych współpracowników swoją działalność w IR UJ zakończyła. Z innymi ją zacieśniono i sformalizowano. Kadra Instytutu została wzmocniona przez przyjęcie doc. dra hab. T. Marguła z UMCS w Lublinie (objął Zakład Teorii i Historii Porównawczej Religii), biblisty dra Stanisława Cinala, filozofa dra Rammanujama Jagannathana, a następnie także doc. dra hab. Z. Poniatowskiego z IFiS PAN. Swoją współpracę z Instytutem kontynuował prof. T. Płużański. Zakończona natomiast została współpraca z J. Jerschiną i J. Szmydem. Do składu dołączył także mediewista dr Jan Drabina, który pełnił obowiązki kierownika Zakładu Historii Chrześcijaństwa. Ponadto do stałej współpracy dyrektorowi udało się namówić także socjologa dra hab. Franciszka Adamskiego, profesora KUL, oraz znanego antropologa kultury doc. dra hab. Włodzimierza Pawluczuka. To właśnie on po odejściu prof. Majchrowskiego z funkcji dyrektora Instytutu kontynuował rozpoczęte przezeń dzieło. Cennym dla Instytutu było także pozyskanie znanego antropologa prof. dra hab. Andrzeja Wiercińskiego. Ważnym elementem było także uzyskanie w 1980 r. habilitacji (pierwsza habilitacja z religioznawstwa na UJ) przez dra Jerzego Ochmanna.

¹¹ J.M., *Badania wymagają fachowej kadry, Rozmowa z doc. dr. hab. Jackiem M. Majchrowskim, dyrektorem Instytutu Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, „Życie Literackie” 1981, nr 3, s. 8.

¹² Perypetie kształtowania się nazewnictwa prowadzonych studiów religioznawczych na UJ szerzej omawia A. Szyjewski, *Instytut Religioznawstwa...*, s. 9–10.

Wszystkie te działania spowodowały, że Instytut uzyskał stabilizację kadrową, niezbędną do prowadzenia działalności dydaktycznej. Z czasem wskutek uzyskiwania kolejnych stopni i tytułów naukowych uzyskał też samodzielność w nadawaniu stopnia doktora religioznawstwa, a Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego UJ uzyskała prawo nadawania stopnia doktora habilitowanego w zakresie religioznawstwa.

Ważnym elementem integrującym działalność naukową Instytutu była koordynacja, pod kierownictwem J. M. Majchrowskiego, programu resortowego „Współczesne i historyczne przemiany zjawisk religijnych i światopoglądowych w aspekcie teoretycznym, instytucjonalnym i społecznym”. Znaczna część pracowników IR UJ wzięła udział w tym projekcie, co przełożyło się następnie na liczne publikacje.

W latach 1980–1987 prof. Majchrowski był także redaktorem głównego periodyku (rocznika) IR „Studia Religiológica”, wydawanego w serii „Zeszytów Naukowych UJ”. To właśnie za jego kadencji zaczęła się – jak zauważył obecny redaktor A. Szyjewski –

stopniowa ewolucja „Studiów Religiológica” z pozycji klasycznego akademickiego periodyku, związanego z marksistowskim modelem religioznawstwa w stronę pisma posiadającego po-
kazny dorobek historyczno-religijny¹³.

Nie sposób też pominąć prac własnych prof. Majchrowskiego i prowadzonej przezeń dydaktyki. W IR UJ prowadził wykłady z zakresu polityki wyznaniowej PRL i stosunków państwo–Kościół. Z licznych jego opracowań szczególne religioznawcze znaczenie mają następujące książki: *Polityka wyznaniowa (Wybór źródeł)*, Kraków 1980; *Geneza politycznych ugrupowań katolickich. Stronnictwo Pracy, grupa „Dziś i Jutro”*, Paryż 1984; *Wprowadzenie do polityki wyznaniowej*, Kraków 1984 (wspólnie z S. Nawrotem); *Silni, zwarc, gotowi. Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, Warszawa 1985; (ponownie z S. Nawrotem) *Niektóre elementy stosunków państwowo-kościelnych w Polsce z lat 1945–1950*, Kraków 1984¹⁴. Ponadto pod jego redakcją ukazały się opracowania: *Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji 10-lecia istnienia Instytutu Religioznawstwa na UJ, 8–9 listopada 1984*, „Studia Religiológica” 1987, z. 20, oraz

¹³ *Ibidem*, s. 10.

¹⁴ Religioznawczo cenne są także (poza wymienionymi wyżej) następujące prace J. M. Majchrowskiego: (wspólnie z M. Grzybowskiem), *Normalizacja stosunków między państwem a Kościołem w świetle inicjatyw państwowych i opinii prasy zachodniej*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace z Nauk Politycznych” 1973, z. 5, s. 171–190; (wspólnie z B. Grottem), *Publicystyka „Zadruży” jako jeden z przejawów krytyki kultury katolickiej w Polsce*, „Studia Religiológica” 1981, z. 6, s. 67–81; *Próby utworzenia partii katolickiej w Polsce Ludowej*, „Euhemer. Przegląd Religioznawczy” 1982, nr 3–4, s. 65–75; *Problem żydowski w programach głównych polskich obozów politycznych (1918–1939)*, „Znak” 1983, nr 2–3, s. 383–394; *Obóz demokratyczno-narodowy wobec katolicyzmu i Kościoła na przełomie wieków. Zarys problemu*, „Studia Religiológica” 1984, z. 12, s. 109–130; *Z dziejów polskiego Konkordatu 1925 roku. Głos do historii rokowań między Drugą Rzeczpospolitą a Stolicą Apostolską*, „Człowiek i Światopogląd” 1986, nr 1, s. 35–43; *Państwo w koncepcji polskiej myśli katolickiej*, [w:] *Państwo w polskiej myśli politycznej*, t. 7, red. Jan St. Miś, „Polska myśl polityczna XIX i XX wieku”, red. W. Wrzesiński, Wrocław 1988, s. 153–172; (wspólnie z S. Nawrotem), *U progu pierwszego porozumienia. Z historii stosunków kościelno-państwowych w Polsce (1948–1950)*, „Euhemer. Przegląd Religioznawczy” 1990, nr 1–2, s. 105–115; *Uwagi o praktyce legislacyjnej dotyczącej stosunków państwowo-kościelnych*, [w:] *Religie i Kościoły w społeczeństwach postkomunistycznych*, red. I. Borowik, A. Szyjewski, Kraków 1993, s. 75–81.

Religijność polska – jej specyfika i uwarunkowania. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, 23–24 lutego 1984, „Studia Religiosa” 1988, z. 22.

W połowie lat 80. władze oświatowe podjęły decyzję o wprowadzeniu religioznawstwa do szkół średnich jako obowiązkowego przedmiotu nauczania¹⁵. IR UJ był oczywiście żywo zainteresowany tą sprawą, jako że w 1985 r. zaczęli zdobywać dyplomy magisterskie pierwsi jego absolwenci, oraz że miał spore już doświadczenie w kształceniu w tym kierunku nauczycieli na studiach podyplomowych i równoległych. Na potrzeby przyszłych nauczycieli zmodyfikowano więc program studiów stacjonarnych, wzbogacając je o blok przedmiotów pedagogicznych (w tym praktyk pedagogicznych), tak, aby chętni mieli możliwość uzyskania stosownych uprawnień.

Niestety, zupełnie zignorowano fakt istnienia krakowskiego Instytutu i jego doświadczenia, a całemu procesowi wdrożeniowemu patronowali związani z IR ANS W. Tyloch i Zenon Kawecki. Ten ostatni przygotował projekt założeń programowych, a razem z W. Tylochem opracowali następnie namiastkę podręcznika¹⁶.

Choć w założeniach programowych wdrażanego do szkół średnich przedmiotu, nie deklarowano wprost konieczności ateizacji młodzieży, to jednak fakt preferowania jako podstawowego źródła wiedzy o religioznawstwie książki marksistowskiego badacza, D. M. Ugrinowicza, *Wstęp do religioznawstwa teoretycznego* (Warszawa 1977), powodował, że takie obawy wielu środowisk (zwłaszcza katolickich) nie były bezpodstawne. Ugrinowicz bowiem jasno deklarował, że:

W warunkach współczesnej walki ideologicznej religioznawstwo nie może być dziedziną wyłącznie wiedzy akademickiej. W krajach socjalistycznych badanie i ocena religii i organizacji religijnych dokonuje się w warunkach ostrej konfrontacji światopoglądu naukowego i religijnego. Religioznawstwo marksistowskie – to ważny dział naukowego ateizmu. Bada ono religię nie tylko dlatego, aby głębiej poznać przyczyny jej istnienia, ale i dlatego, aby właściwie określić perspektywy stopniowego przewycięzania jej¹⁷.

Ponadto Ugrinowicz w pełni aprobował tezę, że

przedmiotem naukowego ateizmu jest krytyka religijnej ideologii, obalanie religijnych poglądów na świat, przeciwstawianie im naukowego obrazu świata, wyjaśnienie źródeł (przyczyn) powstania i istnienia przekonań religijnych, ukazanie społecznej funkcji religii i wytyczenie dróg przewycięzania religijnych przesądów¹⁸.

¹⁵ 30 maja 1984 r. Minister Oświaty i Wychowania, zatwierdził (po wielu poprawkach) projekt Z. Kaweckiego do realizacji na rok szkolny 1986/1987. Zob.: H. Hoffmann, A. Książek, *Religioznawstwo w szkole – polskie doświadczenia*, „Pantheon. Religionistický časopis” 2010, s. 33–49.

¹⁶ Zob.: Z. Kawecki, W. Tyloch, *Wybrane problemy religioznawstwa*, t. 1–2, Warszawa 1987. „Książka zatwierdzona jako materiał pomocniczy dla uczniów IV klas szkół średnich liceów ogólnokształcących i średnich szkół zawodowych (uzupełniający przedmiot nauczania)” (t. 1, s. 2).

¹⁷ D. M. Ugrinowicz, *Wstęp do religioznawstwa teoretycznego*, Warszawa 1977, s. 18 (jest to polski przekład pracy wydanej języku rosyjskim w Moskwie w 1973 r.). Nb. warto podkreślić, że Polska była jedynym krajem „realsocjalizmu”, w którym nigdy na uniwersytetach i szkołach wyższych nie było katedr naukowego ateizmu.

¹⁸ *Ibidem*, s. 30.

W zaistniałej sytuacji IR UJ starał się być obecny w toczących się na temat religioznawstwa dyskusjach i bronić go przed zarzutami o ukryte cele indoktrynacyjne. Z inicjatywy J. Majchrowskiego, pracownicy Instytutu zaczęli opracowywać podręczniki do nauczania tego przedmiotu: zarówno dla nauczycieli, jak i dla uczniów. Pod redakcją J. Majchrowskiego w Centralnym Ośrodku Metodycznym Studium Nauk Politycznych w Warszawie ukazała się w 1987 r. praca zbiorowa *Główne religie współczesnego świata*, a w 1989 r. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne wydały w Warszawie pod redakcją H. Grzymały-Moszczyńskiej i J. Majchrowskiego opracowanie zbiorowe, *Religioznawstwo. Podręcznik dla nauczyciela*. J. Majchrowski opracował także część *Polityka wyznaniowa PRL* (uzupełnienie podręcznika dla szkół średnich pod red. K. Banka, J. Drabiny, H. Hoffmanna, *Religie Wschodu i Zachodu. Wybór tekstów źródłowych*, Warszawa 1992)¹⁹.

Niestety, pomimo starań pracowników IR UJ, zostało zbyt mało czasu, aby przebić się do opinii publicznej z nowym niezangażowanym ideologicznie (naukowym właśnie) wizerunkiem nauki o religiach²⁰.

Na fali przemian ustrojowych, jedną z decyzji rządu Tadeusza Mazowieckiego było usunięcie religioznawstwa z programów nauczania w szkołach średnich. Wprowadzono natomiast w 1990 r. do szkół nauczanie religii, z alternatywną możliwością uczęszczania uczniów na lekcje etyki²¹.

Podsumowując, należy podkreślić, że na ponad 35 lat istnienia Instytutu Religioznawstwa UJ, 7 lat to okres dyrekcji prof. Majchrowskiego. Był to czas szczególnie w dziejach Polski, także polskiej nauki – rewolucja „Solidarności” (1980–1981) i stan wojenny (1981–1983).

Pomimo tych historycznych trudności, udało się jednak przeprowadzić Instytut pozostawiając go zreformowanym, z funkcjonującymi pięcioletnimi studiami stacjonarnymi z religioznawstwa. Instytut, ale też jego poszczególni pracownicy, rozwijał się w tym czasie intensywnie, zarówno pod względem dydaktycznym, teoretycznym, metodologicznym, jak i warsztatowym, czego bezpośrednim wyrazem były osiągnięte kolejne stopnie i tytuły naukowe i znaczący przyrost publikacji, zorganizowanych konferencji, seminariów i sympozjów naukowych²². Za kadencji prof. Majchrowskiego J. Drabina (1985) i B. Grott (1986) uzyskali habilitacje, a rok później habilitację uzyskała także H. Grzymała-Moszczyńska.

¹⁹ Opracowania te Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne miały gotowe znacznie wcześniej. Jednak wskutek zawirowań w latach 1989–1990 wokół religioznawstwa (i religii) w szkołach, zdecydowano się je wydać dopiero w 1991 r. (wybór tekstów) i (sam podręcznik) w 1992 r., bez informacji, dla kogo są przeznaczone. Wskutek usunięcia religioznawstwa ze szkół stało się to bezprzedmiotowe.

²⁰ Wymiernym wyrazem tych starań było opracowanie przez pracowników IR UJ specjalnego raportu: *Stan religioznawstwa w szkołach średnich. Wstępny raport z badań*, Kraków 1988.

²¹ Warto tu dodać, że z danych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka wynika, że na blisko 32 tys. szkół, lekcje religii odbywają się w 27,5 tys., a etyki zaledwie w 334 szkołach. Szkolną katechezą objętych jest ponad 90% uczniów (e.cz., *Lekcje etyki to rzadkość*, „Rzeczpospolita” 2009, 17–18 stycznia, s. A5).

²² A. Szyjewski, *Instytut Religioznawstwa...*, s. 21.

Choć w późniejszych latach nie brakowało trudności, związanych ze statusem religioznawstwa w polskiej strukturze nauk, to jednak bazą do ich przezwyciężenia był fakt, że za czasów J. M. Majchrowskiego funkcjonowało i okrzepło religioznawstwo jako przedmiot studiów i nadawano w tym czasie tytuły (magisterium) i stopnie (doktorat) naukowe z tego zakresu. I choć później (1992) decyzjami administracyjnymi zmieniono nazwę kierunku studiów na „kulturoznawstwo ze specjalnością religioznawstwo” i Instytut utracił prawo nadawania tytułów i stopni naukowych, to już w 1995 r. na trwałe powrócono do nazwy funkcjonującej za czasów dykcji J. M. Majchrowskiego.

Obecnie IR UJ prowadzi oprócz stacjonarnych, także i niestacjonarne (od 1994) studia magisterskie oraz wydziałowe studia doktoranckie w zakresie religioznawstwa. Wydział Filozoficzny UJ, którego IR jest częścią – jako jedyny w Polsce – ma prawo nadawać stopnie doktora i doktora habilitowanego w zakresie religioznawstwa.

Bibliografia prac naukowych Jacka M. Majchrowskiego¹

1973

1. *Z zagadnień presji Kościoła rzymskokatolickiego w życiu politycznym II Rzeczypospolitej (1918–1926)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 4, s. 111–132.
2. *Normalizacja stosunków między państwem a Kościołem w świetle inicjatyw państwowych i opinii prasy zachodniej (grudzień 1970–grudzień 1971)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 5, s. 171–190 [z Marianem Grzybowskiem].
3. *Instrukcja programowo-dydaktyczna z podstaw nauk politycznych*, [w:] *Instrukcje programowo-metodyczne dla słuchaczy I roku Studium Zaocznego Filologii Polskiej*, Wyd. UJ, Kraków, s. 84–95 [z Witoldem Waśniewskim].
4. *Wojciech Korfanty. W stulecie urodzin*, „Tygodnik Powszechny”, nr 12 [z Jackiem Czajowskim].
5. *Stanisław Grabski*, „Tygodnik Powszechny”, nr 50 [z Jackiem Czajowskim].

1974

6. *Stanisław Dubois*, „Tygodnik Powszechny”, nr 12 [z Jackiem Czajowskim].
7. *Eugeniusz Kwiatkowski*, „Tygodnik Powszechny”, nr 37 [z Jackiem Czajowskim].

1975

8. *Geneza Stronnictwa Pracy*, „Studia Historyczne”, z. 4, s. 443–460.
9. *Polityczno-doktrynalne determinanty roli Stronnictwa Pracy w latach 1939–1945*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 8, s. 129–161.
10. *Stanisław Thugutt*, „Tygodnik Powszechny”, nr 9.

¹ Bibliografia ułożona jest w porządku chronologicznym, w obrębie danego roku pierwsze wymieniane są książki, następnie rozprawy i artykuły, dalej recenzje i inne. Bibliografia nie obejmuje wywiadów i tekstów wynikających z racji piastowanych przez Profesora stanowisk publicznych.

1976

11. *Obóz Narodowo-Radykalny – okres działalności legalnej*, „Dzieje Najnowsze”, nr 3, s. 53–72.
12. *Obóz Zjednoczenia Narodowego a Kościół*, „Więź”, nr 12, s. 119–128.
13. *Bracia trzech punktów*, „Tygodnik Powszechny”, nr 8 [pseud. Jacek Sejdell].
14. *Polska i jej sąsiedzi*, „Tygodnik Powszechny”, nr 18 [pseud. Wojciech Dojlido].

1977

15. *Z badań nad piłsudczykowskim nurtem kultury politycznej. Typ obywatela Polski w ideologii Obozu Zjednoczenia Narodowego*, rotaprint, Wyd. UJ, Kraków.
16. *Grupa „Jutra Pracy” wobec Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Studia Historyczne”, z. 2, s. 265–275.
17. *Koncepcja wodza w myśli politycznej Obozu Zjednoczenia Narodowego*, rotaprint, Wyd. UJ, Kraków.
18. *Ideologia miesięcznika „Młoda Polska” w okresie współpracy Obozu Zjednoczenia Narodowego z Ruchem Narodowo-Radykalnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 10, s. 103–115.
19. *Alfred Fiderkiewicz*, „Płomienie”, nr 6 [z Jackiem Czajowskim].
20. *Mieczysław Niedziałkowski*, „Tygodnik Powszechny”, nr 42 [z Jackiem Czajowskim].
21. *Pierwszy prezydent w wolnym Krakowie*, „Student”, nr 14 [z Jackiem Czajowskim].
22. *Prezydent Warszawy*, „Tygodnik Powszechny”, nr 8 [pseud. Wojciech Dojlido].
23. *Ciekawa i pouczająca biografia*, „Tygodnik Powszechny”, nr 42 [pseud. Wojciech Dojlido].
24. *Głos do zamachu na pułkownika Koca*, „Literatura”, nr 17.
25. *Biografia żandarma*, „Tygodnik Powszechny” [skonfiskowany].

1978

26. *Czynniki jednoczące naród w myśli politycznej Obozu Zjednoczenia Narodowego*, seria *Prace habilitacyjne*, t. 19, Wyd. UJ, Kraków.
27. *The Origin and Early Activities of the Pax Movement*, „Poland East European Quarterly”, z. 4, s. 385–397.
28. *Obóz Niepodległościowy w literaturze emigracyjnej*, rotaprint, Wyd. UJ, Kraków.
29. *Warszawski okres społeczno-politycznej działalności profesora Stanisława Kulczyńskiego*, [w:] *Stanisław Kulczyński uczony, polityk, działacz: materiały z sesji naukowej ku czci profesora Stanisława Kulczyńskiego*, red. Andrzej Rajewski, Wrocław.
30. skrót tego materiału [w:] *Stanisław Kulczyński. Uczony – polityk – działacz*, Warszawa, s. 97–104.
31. *Na drodze do zjednoczenia Stronnictwa Pracy i Stronnictwa Demokratycznego*, [w:] *Geneza Klubu Demokratycznego i Stronnictwa Demokratycznego na Ziemi Krakowskiej*, red. oprac. Romuald Holly, „Epoka”, Warszawa, s. 57–66.
32. *Kościół, państwo, polityka*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 11, s. 161–171 [z Beatą Witkowską].
33. *Więzień twierdzy brzeskiej*, „Płomienie”, nr 6 [z Jackiem Czajowskim].

- 34. *Wyzwolenie*, „Student”, nr 22 [z Jackiem Czajowskim].
- 35. *Listy do narzeczonej*, „Tygodnik Powszechny”, nr 46.

1979

- 36. *Stronnictwo Pracy. Działalność polityczna i koncepcje programowe 1937–1945*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, z. 88, ss. 97.
- 37. *Stronnictwo Pracy – działalność polityczna i koncepcje programowa 1937–1945*, PWN–UJ, Warszawa–Kraków.
- 38. *Józef Ostafin*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 102, s. 453–454.
- 39. rec.: Dionizy Tanalski, *Katolicyzm. Ewolucja ideologii*, [Warszawa 1978], „Studia Nauk Politycznych”, z. 6, s. 158–161.
- 40. *Spór o etatyzm*, „Tygodnik Powszechny”, nr 2.

1980

- 41. *Polityka wyznaniowa. Wybór źródeł*, Skrypty uczelniane, nr 354, Wyd. UJ, Kraków, ss. 255.
- 42. *Rządy autorytarne Józefa Piłsudskiego – próba oceny w literaturze międzywojennej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 16, s. 95–107.
- 43. rec.: Andrzej Micewski, *Katholischen Gruppierungen in Polen*, [München 1979], „Studia Historyczne” [skonfiskowany].
- 44. *Dzieje pewnego zjednoczenia*, rec.: Henryk Przybylski, *Chrześcijańska Demokracja i Narodowa Partia Robotnicza w latach 1926–1937*, [Warszawa 1980], „Polityka”, nr 38.
- 45. *Panorama myśli*, „Płomienie”, nr 6.
- 46. *Portret roku 1936*, „Tygodnik Powszechny”, nr 11.
- 47. *Na marginesie Romana Dmowskiego*, „Tygodnik Powszechny” [skonfiskowany].
- 48. *Karol Popiel*, „Tygodnik Powszechny”, nr 45 [z Jackiem Czajowskim].
- 49. *Pierwszy ułan Drugiej Rzeczypospolitej*, „Tydzień Polski”, [Nowy Jork], nr 644 i 645 [z Jackiem Czajowskim].
- 50. ten sam tekst także w: „Tygodniku Powszechnym”, nr 51–52.

1981

- 51. *Problematyka ekonomiczno-społeczna w myśli politycznej Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 17, s. 47–72.
- 52. *Publicystyka „Zadruży” jako jeden z przejawów krytyki kultury katolickiej w Polsce*, „Studia Religioznawcze”, z. 6, s. 67–81 [z Bogumiłem Grottem].
- 53. *Problem mniejszości narodowych w myśli politycznej Obozu Zjednoczenia Narodowego*, „Studia Historyczne”, z. 3, s. 423–440.
- 54. *Jan Piwowarczyk*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 110–111, s. 623–625.
- 55. rec.: Włodzimierz Wójcik, *Nadzieje i złudzenia. Legenda Piłsudskiego w polskiej literaturze międzywojennej*, [Katowice 1978], „Ruch Literacki”, nr 1, s. 69–71.

- 56. rec.: Andrzej Topól, *Główne problemy rozwoju politycznego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, [Katowice 1979], „Studia Nauk Politycznych”, z. 6, s. 226–228.
- 57. *Kryzys programu*, „Płomienie”, nr 4.
- 58. *Monarchiści Drugiej Rzeczypospolitej*, „Płomienie”, nr 7.
- 59. *Stronnictwo Pracy*, „Płomienie”, nr 9.
- 60. *Obóz Zjednoczenia Narodowego*, „Płomienie”, nr 13.
- 61. *Konfederacja Narodu*, „Płomienie”, nr 18.
- 62. *Grupa „Jutro Pracy”*, „Płomienie”, nr 23.
- 63. *Ruch Narodowo-Radykalny*, „Płomienie”, nr 32.
- 64. *Twórca polskiej kawalerii*, „Tygodnik Powszechny”, nr 32.
- 65. *Radykalny Ruch Uzdrawienia*, „Płomienie”, nr 44.
- 66. *Walerego Sławka koncepcja organizacji narodu*, „Płomienie”, nr 41.

1982

- 67. *Koncepcje polityczno-ustrojowe Ruchu Narodowo-Radykalnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 19, s. 7–25.
- 68. *Inna koncepcja walki z okupantem (na marginesie książki Ryszarda Nazarewicza)*, „Studia Historyczne”, nr 1, s. 125–139.
- 69. *Próby utworzenia partii katolickiej w Polsce Ludowej*, „Euhemer. Przegląd Religioznawczy”, nr 3–4, s. 65–75.
- 70. „Arkona”, „Zaranie”, „Kuźnia”, „W drodze”, „Stanica” – pisma wydawane przez za-drużan w brytyjskiej strefie okupacyjnej w Niemczech, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, nr 2, s. 79–90.
- 71. rec.: Krzysztof H. Jabłoński, *Nadzór państwa nad działalnością nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, [Warszawa 1980], „Państwo i Prawo”, nr 5–6, s. 129–131.
- 72. *Obóz Wielkiej Polski*, „Tygodnik Powszechny”, nr 26.
- 73. *Wieniawa*, „Tarnowski Magazyn Informacyjny TEMI”, nr 14.
- 74. *Wojciech Korfanty*, „Tarnowski Magazyn Informacyjny TEMI”, nr 29.
- 75. *Karol Popiel*, „Tarnowski Magazyn Informacyjny TEMI”, nr 29.
- 76. *Stanisław Dubois*, „Tarnowski Magazyn Informacyjny TEMI”, nr 33.

1983

- 77. *Problem żydowski w programach głównych polskich obozów politycznych (1918–1939)*, „Znak”, nr 2–3, s. 383–394.
- 78. rec.: *Kościół w Drugiej Rzeczypospolitej*, [praca zbiorowa pod red. Z. Zielińskiego i S. Wilka, Lublin 1980], „Studia Historyczne”, z. 1, s. 162–164.
- 79. rec.: Stanisław Popławski, *Katolicko-społeczny ruch ODiSS. Powstanie – rozwój – program*, [Poznań 1981], „Studia Nauk Politycznych”, z. 6, s. 200–203.
- 80. rec.: Janusz Osuchowski, *Państwo ludowe a Kościół rzymskokatolicki w Polsce w latach 1944–1948*, [Warszawa 1981], „Euhemer. Przegląd Religioznawczy”, nr 4, s. 85–87.
- 81. *Zespół STU*, „Rzeczywistość”, nr 14.
- 82. *Związek Młodych Narodowców*, „Rzeczywistość”, nr 18.

- 83. *Partia Narodowych Socjalistów*, „Rzeczywistość”, nr 28.
- 84. *Obóz Zjednoczenia Narodowego*, „Tu i Teraz”, nr 35.
- 85. *Obóz Narodowo-Radykalny ABC*, „Rzeczywistość”, nr 40.
- 86. *Związek Nacjonalistów Polskich*, „Rzeczywistość”, nr 44.
- 87. „Brzęk”, „Tygodnik Powszechny”, nr 45.

1984

- 88. *Geneza politycznych ugrupowań katolickich. Stronnictwo Pracy, grupa „Dziś i Jutro”*, Libella, Paryż [książka ukazała się także w drugim obiegu w roku następnym].
- 89. *Wprowadzenie do polityki wyznaniowej*, Skrypty uczelniane, nr 470, Wyd. UJ, Kraków [ze Stefanem Nawrotem].
- 90. *Niektóre elementy stosunków państwowo-kościelnych w Polsce z lat 1945–1950*, Skrypty uczelniane, nr 481, Wyd. UJ, Kraków [ze Stefanem Nawrotem].
- 91. *Obóz demokratyczno-narodowy wobec katolicyzmu i Kościoła na przełomie wieków. Zarys problemu*, „Studia Religioznawcze”, z. 12, s. 109–130.
- 92. „An Online of the Political Views on the called „Jewish Question” represented by the Polish on Jewish nationalist Groupings”, [maszynopis powielany], Oxford [referat na sesji poświęconej stosunkom polsko-żydowskim].
- 93. *Marek Sobolewski (1926–1983)*, „Studia Historyczne”, nr 1, s. 171–177.
- 94. rec.: Stanisław Potrzebowski, *Zadruga Eine volkische Bewegung in Polen*, [Bonn 1982], „Dzieje Najnowsze”, nr 2, s. 142–144.
- 95. *Spotkania oxfordzkie. Sprawozdanie z sesji poświęconej stosunkom polsko-żydowskim we współczesnej historii*, „Tygodnik Powszechny”, nr 41.
- 96. *Adam Skwarczyński. W 50. rocznicę zgonu*, „Tygodnik Powszechny”, nr 2 [z Jackiem Czajowskim].
- 97. *Bereza*, „Ład”, nr 8.
- 98. *Maciej Rataj*, „Rzeczywistość”, nr 7.
- 99. *Zmiana na stanowisku prezydenta RP we wrześniu 1939 r.*, „Tygodnik Powszechny”, nr 39.
- 100. *Pierwsza Kadrowa*, „Rzeczywistość”, nr 52–53.

1985

- 101. *Silni, zwarci, gotowi. Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, PWN, Warszawa.
- 102. *Pierwsza Kompania Kadrowa*, cz. 1, Wyd. Sowniec, Kraków.
- 103. *Kościół i katolicyzm na łamach „Przeglądu Narodowego”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczno-Literackie”, z. 55, s. 115–128.
- 104. *Kilka uwag o myśli politycznej Józefa Piłsudskiego*, Wyd. Sowniec.
- 105. *Sprawozdanie z sesji dotyczącej historii stosunków polsko-żydowskich*, [Oxford 1984], „Dzieje Najnowsze”, nr 3–4, s. 323–325.
- 106. *W kręgu tronu i korony*, „Zdanie”, nr 3.
- 107. *Urząd prezydenta w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rzeczywistość”, nr 27.

1986

108. *Szkice z historii polskiej prawicy politycznej lat Drugiej Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 27.
109. *Pierwsza Kompania Kadrowa*, cz. 2, Wyd. Sowiniec, Kraków.
110. *Wybrane zagadnienia polityki wyznaniowej*, Tarnobrzeg.
111. *Najnowsza historia polityczna Polski. Wybór źródeł*, cz. 1: 1918–1926, Skrypty uczelniane, nr 513, Wyd. UJ, Kraków [z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].
112. *Z dziejów polskiego konkordatu 1925 roku Glosa do historii rokowań między Drugą Rzeczypospolitą a Stolicą Apostolską*, „Człowiek i Światopogląd”, nr 1, s. 35–43.
113. *Przebieg karier życiowych generałów Wojska Polskiego wywodzących się z Pierwszej Kompanii Kadrowej*, „Studia Historyczne”, nr 3, s. 385–399.
114. *Islam in Polish Scientific Literature*, „Journal Institute of Muslim Minority Affairs”, Vol. 7, No. 1, s. 84–87.
115. rec.: Władysław T. Kulesza, *Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1935*, [Ossolineum 1985], „Państwo i Prawo”, nr 4, s. 107–108.
116. rec.: Ezra Mendelson, *The Jews of East Central Europe Between the World War*, [Bloomington 1983], „Dzieje Najnowsze”, nr 1, s. 139–142.
117. *Diejatielnost Instituta Religiiowiedienja Jagiellonskowo Uniwersitieta*, [w:] *Religii mira. Istorija i sowriemiennost'*, Nauka, Moskwa, s. 262–265.
118. głos w dyskusji: *Miejsce i rola tzw. nieklasowych nurtów w środowisku robotniczym w Polsce (XIX–XX w.)*, „Z Pola Walki”, nr 1, s. 61–63, 73.
119. *Kto miał być królem w II Rzeczypospolitej*, „Tygodnik Polski”, nr 14.
120. *Polskie placówki religioznawcze. Na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Argumenty”, nr 32.
121. *Geografia polityczna Drugiej Rzeczypospolitej: Obóz narodowy*, „Rzeczywistość”, nr 40.
122. *Geografia polityczna Drugiej Rzeczypospolitej: Sanacja*, „Rzeczywistość”, nr 42.
123. *Geografia polityczna Drugiej Rzeczypospolitej: Centrum Chadeckie*, „Rzeczywistość”, nr 43.
124. *Geografia polityczna Drugiej Rzeczypospolitej: Lewica*, „Rzeczywistość”, nr 44.
125. *Geografia polityczna Drugiej Rzeczypospolitej: Ruch Ludowy*, „Rzeczywistość”, nr 45.

1987

126. *Sylwetki polityków Drugiej Rzeczypospolitej*, Wyd. „Znak”, Kraków [z Jackiem Czajowskim].
127. *Najnowsza historia polityczna Polski. Wybór źródeł*, cz. 2: 1926–1939, Skrypty uczelniane, nr 567, Wyd. UJ, Kraków [z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].
128. *Z folkloru politycznego II Rzeczypospolitej. Monarchistyczna Organizacja Włościańska*, [w:] *Studia i szkice z dziejów najnowszych*, pod red. Mieczysława Tantego, Wydawnictwo COMSNP, Warszawa, s. 228–241.

129. *Episkopat Polski w latach II Rzeczypospolitej*, „Chrześcijanin w Świecie”, nr 163, s. 55–79.
130. *La législation polonaise à l'égard de la minorité juive de 1918–1939*, YOD, „Revue des études hébraïques et juives modernes et contemporaines” 23, s. 9–19.
131. *Rajs Mieczysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 126, s. 487.
132. *Holeksa Karol*, [w:] *Słownik Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, t. 2, Warszawa, s. 540–541.
133. rec.: *Guide to the Archives of the Polish Institute and Sikorski Museum*, [t. 1], „Studia Historyczne”, nr 3, s. 509–511.
134. rec.: Jerzy Tomaszewski, *Rzeczpospolita wielu narodów*, [Warszawa 1985], „Nationalities Papers”, Vol. 15, No. 1, s. 130–133.
135. rec.: Andrzej Andrusiewicz, *Stronnictwo Pracy 1937–1950. Ze studiów nad dziejami najnowszych chadecji w Polsce*, [Warszawa 1986], „Dzieje Najnowsze”, nr 3, s. 215–218.
136. rec.: *Nauka o polityce. Podręcznik akademicki*, [red. Artur Bodnar, Warszawa 1984], „Euhemer. Przegląd Religioznawczy”, nr 1, s. 198–200.
137. rec.: Bogumił Grott, *Nacjonalizm i religia. Proces zespalania katolicyzmu z nacjonalizmem w jedną całość ideową w myśli politycznej Narodowej Demokracji 1926–1939*, [Kraków 1984], „Studia Historyczne”, nr 1, s. 163–165.
138. *Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji 10-lecia istnienia Instytutu Religioznawstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim, 8–9 listopada 1984*, „Studia Religioznawcza”, z. 20, Kraków [redakcja].

1988

139. *Ugrupowania monarchistyczne w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, Ossolineum, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk–Łódź.
140. *Główne religie współczesnego świata*, COM SNP, Warszawa [redakcja i wstęp].
141. *Państwo w koncepcji polskiej myśli katolickiej*, [w:] *Polska myśl polityczna XIX i XX w.*, red. W. Wrzesiński, t. 7, Ossolineum, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk–Łódź, s. 153–172.
142. *Ugrupowania narodowo-socjalistyczne w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, nr 1, s. 99–114.
143. *Nacjonalizm jako sposób myślenia*, [w:] *Prawo i polityka. Księga pamiątkowa w siedemdziesiątą rocznicę urodzin prof. dr Kazimierza Opałka*, red. Artur Bodnar, Jerzy J. Wiatr, Jerzy Wróblewski, PWN, Warszawa, s. 358–368.
144. *Some Observations on the Situation of the Jewish Minority in Poland during the Years 1918–1939*, „Polen. A Journal of Polish Jewish Studies”, Vol. 3, s. 302–308.
145. *Marian Reutt*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 128, s. 162–163.
146. *Studia Religioznawcza* hasło, [w:] *Mała encyklopedia religioznawcza*, „Euhemer. Przegląd Religioznawczy”, nr 1–4.
147. to samo, [w:] *Leksykon religioznawczy*, red. Witold Tyloch et al., Wydawnictwo Współczesne; RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Warszawa, s. 265.
148. *O trzeciej nad ranem*, „Tygodnik Powszechny”, nr 38.

149. *Religijność polska – jej specyfika i uwarunkowania. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego 23–24 lutego 1984*, „Studia Religiosa”, z. 22, Kraków [redakcja].

1989

150. *Religioznawstwo. Podręcznik dla nauczyciela*, PZWS, Warszawa, s. 112–135 [redakcja z Haliną Grzymałą-Moszczyńską].
151. *Najnowsza historia polityczna Polski. Wybór źródeł*, cz. 3: 1939–1945, Skrypty uczelniane, nr 604, Wyd. UJ, Kraków [z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].
152. Adam Doboszyński, „Tygodnik Powszechny”, nr 16.
153. *Demokracja stosowana*, „Rzeczywistość”, nr 16.
154. *Najstarsze cywilizacje świata*, Biblioteka Narodowa–Instytut Bibliograficzny, Warszawa 1989.

1990

155. *Ulubieniec Cezara. Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Zarys biografii*, Ossolineum, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk–Łódź.
156. *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, cz. 1: *U źródeł nacjonalizmu: myśl wszechpolska*, Skrypty uczelniane, nr 605, Wyd. UJ, Kraków.
157. *U progu pierwszego porozumienia. Z historii stosunków kościelno-państwowych w Polsce (1948–1950)*, „Euhemer. Przegląd Religioznawczy”, nr 1–2, s. 105–115 [ze Stefanem Nawrotem].
158. *National-Socialist Groups in Poland (1918–1939)*, „Acta Poloniae Historica”, t. 62, s. 171–190.
159. *Państwo autorytarne a udział opozycji w sprawowaniu władzy. Przyczynek do historii Polski lat 1926–1939*, „Studia z Nauk Politycznych”, nr 4–6, s. 187–205.
160. Wieniawa, „Dziennik Polski”, 2 lipca.

1991

161. *Religie Wschodu i Zachodu. Wybór tekstów*, pod red. Kazimierza Banka, PZWS, Warszawa, s. 336–409.
162. *Religioznawstwo. Podręcznik dla liceów i techników*, PZWS [współredaktor oraz autor rozdziału; ze względu na wycofanie przedmiotu z programu szkolnego, wydawnictwo, po przyjęciu tekstu do druku, rozwiązało umowę].
163. „Antysemityzm” – zapomniana karta dziejów ruchu chrześcijańsko-społecznego w Krakowie, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, z. 28, s. 191–197.
164. *3 Maja w koncepcjach narodowo-demokratycznych 1918–1939*, [w:] *Konstytucja 3 Maja w tradycji i kulturze polskiej*, pod red. Aliny Barszczewskiej-Krupy, Wyd. Łódzkie, Łódź, s. 180–185.
165. Stanisław Rouppert, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 133, s. 330–332.
166. Stanisław Rymar, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 139, s. 506–509.
167. *Nadzieje i wątpliwości*, „Dziennik Polski”, nr 5.

168. *Ostatnie dni polskiej monarchii*, „Pro Fide Rege et Lege”, nr 2/11.
169. *Idee – państwo – prawo. Prace poświęcone pamięci prof. dra Marka Sobolewskiego*, Wyd. UJ, Kraków [redakcja].

1992

170. *Obóz Zjednoczenia Narodowego wobec kwestii żydowskiej*, [w:] *Polska – Polacy – mniejszości narodowe. Polska myśl polityczna XIX i XX w.*, t. 8, pod. red. Wojciecha Wrzesińskiego, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 139–147.
171. Leon Kozłowski, [w:] *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków s. 335–345.
172. rec.: Bogumił Grott, *Nacjonalizm chrześcijański. Myśl społeczno-państwowa formacji narodowo-katolickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, [Kraków 1991], „Kwartalnik Historyczny”, nr 1, s. 161–162.
173. rec.: *A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć. Pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914–1918. Antologia*, [oprac. Adam Roliński, Wyd. UJ, Kraków 1989], „Ruch Literacki”, nr 3, s. 281–282.
174. *Godny wśród równych*, „Przekrój”, nr 18.
175. *Zadruga*, „Żywioł”, nr 4.

1993

176. *Pierwszy ułan Drugiej Rzeczypospolitej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa.
177. *Wielki leksykon powszechny*, z. 1–3, Kraków [redaktor działu nauk społecznych i autor haseł z tego zakresu].
178. *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, cz. 3: *Nacjonalizm. Myśl „potomstwa obozowego”*, Wyd. UJ, Kraków.
179. *Najnowsza historia polityczna Polski. Wybór źródeł*, cz. 4: 1945–1948, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków [z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].
180. *Najnowsza historia polityczna Polski. Wybór źródeł*, cz. 5: 1948–1956, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków [z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].
181. *Uwagi o praktyce legislacyjnej dotyczącej stosunków państwowo-kościelnych*, [w:] *Religie i Kościoły w społeczeństwach postkomunistycznych*, pod. red. Ireny Borowik i Andrzeja Szyjewskiego, Wyd. Nomos, Kraków, s. 75–81.
182. rec.: Kazimierz Urban, *Kościół prawosławny w Polsce 1945–1970. Z zagadnień stabilizacji życia kościelnego*, [AE Kraków 1992], „Dzieje Najnowsze”, nr 1, s. 93–95.
183. rec.: Tomasz Biedroń, *Organizacje młodzieży katolickiej w Polsce w latach 1945–1953*, [ZN AGH, Kraków 1991], „Chrześcijanin w Świecie”, nr 1, s. 198–200.
184. rec.: *Źródła do historii Polski XX wieku. Ze zbiorów Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*, Seria A, t. 1, z. 1, *Komunikaty informacyjne Komisarjatu Rządu na miasto Warszawę [6 XII 1926–23 VI 1927, Warszawa]*, „Studia Historyczne”, nr 3, s. 398–399.
185. *Zasługi i laury*, „Dziennik Polski”, nr 43.
186. „*Demiórg*”, „*Święte Koło Czcieli Światowida*”, „Żywioł”, nr 6.
187. *Uwagi o obsadzie tronu polskiego w świetle ugrupowań monarchistycznych w latach 1919–1939*, „Pro Fide Rege et Lege”, nr 3/4.

1994

188. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW [redakcja naukowa całości oraz wybrane hasła].
189. *Najnowsza historia polityczna Polski. Wybór źródeł*, cz. 6: 1956–1970, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków [z Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].
190. *Wojskowe kariery Kadrowiaków*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, nr 3, s. 78–108.
191. *Pierwsza Kompania Kadrowa. W 80. rocznicę wymarszu*, „Myśl Obronna Polski Południowej”, nr 2, s. 20–24.
192. *Bolesław Kominek*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 2, pod red. Ryszarda Bendera, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, s. 32–33.
193. *Scharf Juliusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 146, s. 404–405.

1995

194. *Uwagi o myśli politycznej Józefa Piłsudskiego*, [w:] *Historia, idee, polityka. Księga dedykowana profesorowi Janowi Baszkiewiczowi*, Wyd. Scholar, Warszawa, s. 324–329.
195. ten sam tekst pod tytułem: *Myśl polityczna Józefa Piłsudskiego (rekonstrukcja)*, „Myśl Obronna Polski Południowej”, nr 5, s. 18–22.
196. *Konstantego Grzybowskiego koncepcje rządów autorytarnych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 47, z 1–2, s. 189–194.
197. *Generalicja II Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Historyczne”, z. 133, Paryż, s. 204–210 [z Grzegorzem Mazurem].
198. rec.: Włodzimierz Mich, *Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych 1918–1939*, [Lublin 1994], „Studia Historyczne”, nr 4, s. 598–599.
199. rec.: *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, red. Piotr Stawecki, Warszawa 1994], „Zeszyty Historyczne” z. 113, s. 204–210 [z Grzegorzem Mazurem].

1996

200. Stanisław Car, *Polska koncepcja autorytaryzmu*, Wyd. Sejmowe, Warszawa, [wstęp, wybór i opracowanie].
201. *Główne nurty współczesnej polskiej myśli politycznej*, t. 1, pod. red. Bożeny Bankowicz, Antoniego Dudka i Jacka Majchrowskiego, Wyd. UJ, Kraków, s. 7–17 [wstęp].
202. *Naród, państwo, władza. Wybór tekstów z historii polskiej myśli politycznej*, Wyd. Aureus, Kraków [z Bożeną Bankowicz, Włodzimierzem Bernackim, Antonim Dudkiem, Michałem Jaskólskim, Bogdanem Szlachtą i Janem Wiszniewskim].
203. *Doktryny prawno-polityczne. Wybór tekstów źródłowych i interpretacji*, t. 1: *Starożytność: Platon, Arystoteles, Cicero, św. Augustyn*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków, [z Barbarą Kozub-Ciembroniewicz i Wiesławem Kozubem-Ciembroniewiczem].

1997

204. hasła w: *Słowniku historii doktryn politycznych*, t. 1, [Adamski Stanisław, Adenauer Konrad, Antyklerykalizm, Antysemityzm, Atatürk Kemal, Ateizm, Autorytaryzm, Balicki Zygmunt, Barlicki Norbert, Beccaria Cesare, Biernat z Lublina, Bismarck Otto von, Bloch Jan Gottlieb, Bocheński Adolf Maria, Bonapartyzm, Brzozowski Leopold Stanisław, Buszczyński Stefan, Car Stanisław, Centralizm, Cezaryzm, Chołoniewski Antoni, Chrześcijańska Demokracja, Churchill Winston Leonard Spencer, Cieszkowski August, Czacki Jan, Czacki Tadeusz, Czarnocki Adam, Czartoryski Adam Jerzy, Czartoryski Władysław, Czochron Sebastian Jan Kanty], pod red. nauk. Michała Jaskólskiego, Wyd. Sejmowe, Warszawa.
205. *Ustrój państwa w koncepcjach obozu Zjednoczenia Narodowego*, [w:] *Na przełomie stuleci. Naród – Kościół – państwo w XIX i XX w.*, pod red. Mirosława Piotrowskiego, Wyd. Klub Inteligencji Katolickiej, Lublin, s. 265–276.

1998

206. *Etos bohatera*, „Myśl Obronna Polski Południowej”, nr 13, s. 53–54.
207. *Polityk twórczej aktywności*, [w:] Jerzy Giedroyc. *Doktor honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku: Paryż, 29 czerwca 1998*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 15–17.

1999

208. *Reforma administracyjna kraju. Ustawy z komentarzem i rozporządzenia (stan prawny na dzień 1 marca 1999 r.)*, Wyd. Magnum–Dom Wydawniczy Prawo Finansse, Gorzów Wielkopolski, s. 1071 [z Andrzejem Kuligiem i in.].
209. *Doktryny prawno-polityczne*, t. 2: *Średniowiecze, Odrodzenie. Wybór tekstów źródłowych i interpretacje: św. Tomasz, Machiavelli, Luter, Kalwin, Bodin*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków, [z Barbarą Kozub-Ciembroniem i Wiesławem Kozubem-Ciembroniem].
210. hasła w: *Encyklopedii historii Drugiej Rzeczypospolitej*, [Car Stanisław, Jankowski Jan Stanisław, Mościcki Ignacy, Obóz Zjednoczenia Narodowego, Podolski Bohdan, Stronnictwo Pracy], pod red. nauk. Andrzeja Garlickiego [i in.], Wyd. Bellona i Wiedza Powszechna, Warszawa.
211. *Rozmowy o ziemskich marnościach. Problemy majątkowe Kościoła w rozmowach przedkonkordatowych 1924–1925*, [w:] *Państwo: ludowcy: myśl polityczna. Rocznik wydany z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin i trzydziestopięciolecia pracy naukowej Profesora Jana Jachymka*, red. Ziemowit Jacek Pietraś, Alicja Wójcik, Waldemar Paruch, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sectio K, Politologia. Vol. 6, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 225–231.
212. *Sukcesja prezydencka na obczyźnie*, „Biuletyn Kawalerów Orderu Świętego Stanisława”, nr 3.
213. *Adam Skwarczyński*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 159, s. 536–538.
214. *Więcej rozumem niż siłą. O Jerzym Turowiczu*, „Przegląd Tygodniowy”, nr 5.
215. hasła w: *Słowniku historii doktryn politycznych*, t. 2, [Daszyński Ignacy, Dmowski Roman, Doboszyński Adam, Dubois Stanisław, Faszyzm, Grabski Stanisław, Grab-

ski Władysław, Hlond August, Hochfeld Julian], pod red. nauk. Michała Jaskólskiego, Wyd. Sejmowe, Warszawa.

216. rec.: *Wacław Makowski o państwie społecznym*, „Przegląd Sejmowy”, nr 6, s. 85–89.
217. rec.: *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 1: A–D, [red. naukowa Andrzej Kunert, Warszawa 1998], „Studia Historyczne”, nr 4, s. 625–630 [z Czesławem Brzozą i Kamilem Stepanem].

2000

218. *Polska myśl polityczna 1918–1939. Nacjonalizm*, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa, Warszawa.
219. *Konstantego Grzybowskiego koncepcja rządów autorytarnych*, [w:] *Konstanty Grzybowski myśliciel sceptyczny*, pod red. Wiesława Kozuba-Ciembroniewicza, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 273–278.
220. *Kwestia sukcesji prezydenckiej na obczyźnie*, [w:] *Myśl polityczna od historii do współczesności. Księga dedykowana Profesorowi Markowi Waldenbergowi*, pod red. Barbary Stoczewskiej, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 253–260.
221. *Marek Sobolewski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39/4, z. 163, s. 585–587.
222. hasła: *Sebastian Jan Kanty Czochron* i *Marek Sobolewski* [w:] *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji UJ*, pod red. Jerzego Stelmacha i Wacława Uruszczaka, Wyd. UJ, Kraków, s. 115–120, 467–471.
223. rec.: *Tadeusz Hołówko o demokracji, polityce i moralności życia publicznego*, [wstęp, wybór i opracowanie Andrzej Chojnowski, Warszawa 1999], „Przegląd Sejmowy”, nr 5, s. 116–119.
224. *Kij w mrowisko?*, „Tygodnik Powszechny”, nr 1.
225. rec.: *Czesław Miłosz, Wyprawa w dwudziestolecie*, [Kraków 1999] „Tygodnik Powszechny” nr 1, s. 15 [z Martą Wyką].

2001

226. *Polski Ruch Monarchistyczny. Krótki kurs*, [w:] *Ustrój i prawo w przeszłości dalszej i bliższej*, pod redakcją Jerzego Malca i Wacława Uruszczaka, Wyd. UJ, Kraków, s. 343–354.
227. hasła w: *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej*, t. 1–3, red. nac. Jan Wojnowski, PWN, Warszawa.
228. *Wywiad odnoszący się do przewrotu majowego*, „Dziennik Polski”, 11 maja.

2002

229. *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków.
230. *Polityczne przesłanki legalizacji Stronnictwa Narodowego w latach 1945–1946*, [w:] *Studia historyczne nad polską gospodarką i kulturą*, pod red. Bohdana Halczaka, Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra, s. 237–243.
231. *Skazani na los*, [w:] *Polska–Rosja w XX wieku. Trudne sąsiedztwo*, pod red. Arkadiusza Rybickiego, Wyd. Muzeum Historyczne m. Krakowa, Kraków, s. 17–20.

2003

232. *Wstęp*, [w:] *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*, „Krakowska Teka Konserwatorska”, t. 3.
233. *Marek Feliks Sobolewski. Wspomnienia w 20. rocznicę śmierci*, „Gazeta Wyborcza”, 9–20 lipca.
234. *Działania samorządu na rzecz dziedzictwa. Dziedzictwo: Kraków – Polska – Europa*, s. 25–28.

2004

235. *Trybunał Kompetencyjny – geneza, struktura i zakres działalności*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, nr 1.
236. rec.: Jan Stachnik, *Redivivus*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, nr 3, s. 223–226.
237. *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, wyd. 2 popr. i uzupełn., Wyd. Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków.
238. *Polityczne, ideowe i prawne uwarunkowania działalności Trybunału Stanu*, „Politeja” nr 1, s. 296–314.
239. *Krótki kurs populizmu*, „Zdanie”, nr 1–2, s. 50–52.
240. *Wystąpienie z okazji 17. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, [w:] *Pamiętnik 17. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie*, s. 45–46.

2005

241. *Krakowskie problemy i Aleksander Kwaśniewski*, [w:] *Dwie kadencje. Szkice o Polsce w okresie prezydentury Aleksandra Kwaśniewskiego*, Studio Emka, Warszawa, s. 65–71.

2006

242. *O praworządność i zdrowy ustrój państwowy. Zagadnienia zabezpieczenia konstytucyjności ustaw w polskiej myśli politycznej i prawniczej okresu międzywojennego*, wprowadzenie Bogdan Szlachta, Tomasz Wiecech, Maciej Zakrzewski, wybór i przypisy Tomasz Wiecech, Maciej Zakrzewski, Ośrodek Myśli Politycznej, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków [wstęp].
243. *O sprawach Krakowa. Rozmowy z Jackiem M. Majchrowskim*, wstęp Aleksander Krawczuk, posłowie Jan Pieszczachowicz, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków.
244. *750-lecie lokacji Krakowa*, rozmawiał Edward Garścia, „Aura”, nr 8, s. 4–6.

2007

245. *Pierwsza Kadrowa rusza z Oleandrów*, rozmawiał Jarosław Krawczyk, Wojciech Kalwat, „Mówią Wieki”, nr 5, s. 8–11.

2008

246. *Laudacja ku czci prof. dr. hab. Jana Baszkiewicza*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, nr 2.

247. „Państwo i Społeczeństwo”, nr 4, [*Neopogaństwo w Polsce*, cz. 1], [redakcja, wstęp, z Agnieszką Gajdą].

2009

248. *Przedkonstytucyjne unormowania miejsca i roli głowy państwa*, [w:] *Zrozumieć współczesność*, pod red. Grzegorza Babińskiego i Marii Kapiszewskiej, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, s. 311–322.
249. *Kontrola państwowa w Polsce 1918–1945*, [w:] *Doktryny, historia, władza. Księga dedykowana Profesorowi Wiesławowi Kozubowi-Ciembroniewiczowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, pod red. Anny Ciłkowskiej-Kimli, Małgorzaty Kiwior-Filo, Bogdana Szlachty, Wyd. UJ, Kraków 2009 s. 207–214.
250. „Państwo i Społeczeństwo”, nr 4, [*Neopogaństwo w Polsce*, cz. 2], [redakcja, wstęp, z Agnieszką Gajdą].
251. *Zgromadzenie Narodowe. Rola i kompetencje*, [w:] *Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin*, red. M. Małecki, Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała, s. 810–820.

2010

252. *Wartości polityczne. Księga jubileuszowa dedykowana prof. Bogusławie Bednarczyk w 40-lecie pracy naukowej*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków [z Barbarą Stoczewską].
253. *Kilka uwag o stanowisku głowy państwa w Polsce lat 1944–1989*, [w:] *Polska wobec wyzwań bezpieczeństwa narodowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. Erhardowi Cziomerowi w 40-lecie pracy naukowej*, red. Klemens Budzowski, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, s. 23–35.
254. *Wieniawa*, [w:] *Wzruszenia krakowskie*, reprint odczytu generała Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego, Urząd Miejski w Bobowej, Bobowa, s. V–VIII.

Doktoranci wypromowani przez Profesora Jacka M. Majchrowskiego

1982

Krystyna Chojnicka, *„Zbędni ludzie” – studium z kształtowania się świadomości politycznej inteligencji rosyjskiej*

1983

Jan Mazur OSPPE, *Geneza i działalność Ligi Katolickiej w Polsce*

1984

Grażyna Włodek-Mikołajewska, *Rząd Stanisława Mikołajczyka w ocenie partii politycznych działających w kraju w latach II wojny światowej*

1986

Jan Wiszniewski, *Koncepcje społeczno-polityczne „Tygodnika Warszawskiego” w latach 1945–1948*

Barbara Kozub-Ciembroniewicz, *Idee i wartości w katolicyzmie społeczno-politycznym ks. biskupa Stanisława Adamskiego (1899–1939)*

1987

Bożena Bankowicz, *Założenia ideowo-polityczne w działalności Stowarzyszenia PAX w latach 1956–1970*

1990

Stanisław Kilian, *Koncepcja wychowania narodowego w myśli politycznej Obozu Wielkiej Polski (1926–1933)*

1993

Anita Śliwińska-Zaraska, *Katolicka koncepcja prawa własności w oficjalnych dokumentach Stolicy Apostolskiej – od encykliki „Rerum novarum” Leona XIII do encykliki „Sollicitudo rei socialis” Jana Pawła II*

1994

Antoni Dudek, *Stosunki pomiędzy państwem a Kościołem rzymskokatolickim w Polsce w latach 1956–1970*

1996

Jerzy Seniów, *Poglądy ideowo-polityczne „Gazety Polskiej” 1929–1939*

Jolanta Mikołajczyk, *Doktryna, historia i organizacja głównych ruchów odnowy życia religijnego we współczesnym Kościele katolickim*

1999

Agata Tasak, *Koncepcje polityczne środowiska katolików świeckich wokół tygodnika „Ład” (w latach 1981–1989)*

2000

Piotr Borowiec, *Kształtowanie się wydawnictwa i koncernu prasowego „Ilustrowany Kurier Codzienny” w Krakowie (1910–1939)*

2003

Ewa Nowacka, *Ideologia pacyfizmu i ruch pacyfistyczny w polskiej myśli politycznej XIX i 1. połowy XX w.*

2004

Anna Kargol, *Działalność i charakter żydowskiego Stowarzyszenia Humanitarnego B’nei B’rith w latach 1892–1938*

Jacek Kloczkowski, *Wolność i porządek. Myśl polityczna Pawła Popiela*

2005

Olgierd Grott, *Partie faszystowskie i narodowosocjalistyczne w Polsce*

2006

Marek Żebrowski, *Dzieje sporu. „Kultura” w emigracyjnej debacie publicznej lat 1947–1956*

2008

Marian Kęsek, *Wizerunek Kościoła katolickiego w Polsce do 1945 r. na łamach „Żołnierza Wolności” w latach 1950–1990. Studium propagandy PRL*